This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Dette er en digital kopi af en bog, der har været bevaret i generationer på bibliotekshylder, før den omhyggeligt er scannet af Google som del af et projekt, der går ud på at gøre verdens bøger tilgængelige online.

Den har overlevet længe nok til, at ophavsretten er udløbet, og til at bogen er blevet offentlig ejendom. En offentligt ejet bog er en bog, der aldrig har været underlagt copyright, eller hvor de juridiske copyrightvilkår er udløbet. Om en bog er offentlig ejendom varierer fra land til land. Bøger, der er offentlig ejendom, er vores indblik i fortiden og repræsenterer en rigdom af historie, kultur og viden, der ofte er vanskelig at opdage.

Mærker, kommentarer og andre marginalnoter, der er vises i det oprindelige bind, vises i denne fil - en påmindelse om denne bogs lange rejse fra udgiver til et bibliotek og endelig til dig.

Retningslinjer for anvendelse

Google er stolte over at indgå partnerskaber med biblioteker om at digitalisere offentligt ejede materialer og gøre dem bredt tilgængelige. Offentligt ejede bøger tilhører alle og vi er blot deres vogtere. Selvom dette arbejde er kostbart, så har vi taget skridt i retning af at forhindre misbrug fra kommerciel side, herunder placering af tekniske begrænsninger på automatiserede forespørgsler for fortsat at kunne tilvejebringe denne kilde.

Vi beder dig også om følgende:

- Anvend kun disse filer til ikke-kommercielt brug
  Vi designede Google Bogsøgning til enkeltpersoner, og vi beder dig om at bruge disse filer til personlige, ikke-kommercielle formål.
- Undlad at bruge automatiserede forespørgsler
  Undlad at sende automatiserede søgninger af nogen som helst art til Googles system. Hvis du foretager undersøgelse af maskinoversættelse, optisk tegngenkendelse eller andre områder, hvor adgangen til store mængder tekst er nyttig, bør du kontakte os. Vi opmuntrer til anvendelse af offentligt ejede materialer til disse formål, og kan måske hjælpe.
- Bevar tilegnelse
  Det Google-"vandmærke" du ser på hver fil er en vigtig måde at fortælle mennesker om dette projekt og hjælpe dem med at finde yderligere materialer ved brug af Google Bogsøgning. Lad være med at fjerne det.
- Overhold reglerne
  Uanset hvad du bruger, skal du huske, at du er ansvarlig for at sikre, at det du gør er lovligt. Antag ikke, at bare fordi vi tror, at en bog er offentlig ejendom for brugere i USA, at værket også er offentlig ejendom for brugere i andre lande. Om en bog stadig er underlagt copyright varierer fra land til land, og vi kan ikke tilbyde vejledning i, om en bestemt anvendelse af en bog er tilladt. Antag ikke at en bogs tilstedeværelse i Google Bogsøgning betyder, at den kan bruges på enhver måde overalt i verden. Erstatningspligten for krænkelse af copyright kan være ganske alvorlig.

Om Google Bogsøgning

Det er Googles mission at organisere alverdens oplysninger for at gøre dem almindeligt tilgængelige og nyttige. Google Bogsøgning hjælper læsere med at opdage alverdens bøger, samtidig med at det hjælper forfattere og udgivere med at nå nye målgrupper. Du kan søge gennem hele teksten i denne bog på internettet på `http://books.google.com`

NYPL RESEARCH LIBRARIES
3 3433 08245977 1

1. Orders of knighthood and chivalry — Denmark

G.O.

BTN

Münter

Undersögelser

om

de danske Ridderordeners

Oprindelse.

Ved

Dr. Frederik Münter,

Biskop over Siellands Stift, de Kongelige Ordeners Biskop,
Storkors af Dannebrogen og Dannebrogsmand.

Kiöbenhavn 1822.

Trykt hos og forlagt af Andreas Seidelin,
Hof- og Universitets-Bogtrykker.

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
5021548
ASTOR LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS
R 1949 L

Deres Majestæt

Kong Frederik den Siette,

de Danske Ridder-Ordeners Herre

allerunderdanigst

tilegnet.

Forerindring.

De danske Ridderordeners Oprindelse har været en Gienstand for flere Lærdes Undersögelser. Attraaen efter at giöre denne saa gammel som mueligt, har bevæget adskillige til at samle Traditioner, der ei havde behörig Hiemmel, og paa disse at bygge deres hele System. Andre have derimod forkastet alle Traditioner som Fabler, der ikke fortiene ringeste Opmærksomhed. Mon ikke Sandheden, som saa ofte er Tilfældet, ligger i Midten? mon ikke det, som nu er til under Vore Dages Form, kan have havt sit

Ophav i noget ældre, der havde andre Skikkelser, men dog var Spiren, af hvilket det Nyere fremgik? Og kan det vel være under Historiens Værdighed at undersöge, om nogle af hine gamle Fremsagn kunne have nogen indvortes Rimelighed?

Disse Undersögelser ere anstillede i de följende Blade. Riddersalen i Roeskilde-Domkirke, som er opfört over Kong Christian I. eller den hellige Trefoldigheds Capel, og som skal have været det af Kong Christian I. fornyede Broderskabs Forsamlingssted, men nu er indrettet til Siellands Stifts-Bibliothek, gav mig Anledning til at udarbeide denne Afhandling. Den blev hört med Interesse af den ved St. Hans Landemode 1818 der forsamlede Geistlighed; maaskee ogsaa andre, især Medlemmerne af de Kongelige Rid-

derordener, ville agte den nogen Opmærksomhed værd, da Gienstanden bör være dem vigtig. Men jeg erklærer forud, hvad ogsaa min hele Afhandling viser, at det som jeg fremsætter, er ingen Historie, men kun et Forsög at sammenknytte til et Heelt de enkelte Efterretninger som ere os leverede. Dersom da Sagkyndige og i Behandlingen af mörke historiske Gienstande övede Mænd skulle finde, at der er nogen Rimelighed i min Fremstilling, saa har jeg opnaaet alt hvad jeg önskede. Jeg tilföier, at jeg haaber mere til Fordeel for mine Formodninger om Elefantordenen, end for det, jeg har at sige om Danebrogen; men alligevel maatte ogsaa Forsöget giöres, at opspore dennes Oprindelse i de fremfarne Aarhundreder, og i det ringeste at vise, at, om end Ordenen blev stiftet af Kong Christian V., der dog i Val-

demar II. Dage har været Noget, hvortil det Nye kunde knyttes.

De Kilder som ere brugte under Udarbeidelsen, ere anförte i Anmærkningerne. Til bedre Oplysning ere nogle Steentryk, og til Beviis nogle Dokumenter tilföiede. Og saaledes overgives denne Afhandling til vore Kritikeres Bedömmelse. Den Tid er ikke mere, da Discussioner over deslige Gienstande kunne have politisk Vigtighed; og det er ligegyldigt for vort Fædrelands Ære, om dets Ridderordener ere fire til fem Aarhundreder yngre eller ældre.

I.

Undersögelsen om de Danske Ridderordeners Oprindelse bör gaae tilbage til de ældre Tider; ikke for at finde dem allerede i disse saa langt fra os bortfiernede Aarhundreder, men for, om mueligt, at opdage de förste Led af den Kiede, til hvilken de maaskee ere blevne knyttede. Denne Grandskning synes rigtigst at gaae ud fra de Efterretninger vi have om et af Middelalderens saare gavnlige Broderskaber, de saa kaldte *Fratres Pontifices*, hvoraf vi lære, at i hine raae Tider, da Næveretten var herskende, den offentlige Sikkerhed traad under Föder, og de Reisende, især Kiöbmænd, vare udsatte for al Slags Overlast, veltænkende Mennesker i forskiellige europæiske Lande sluttede Foreninger, for især at lette Overfarten over de större Floder, enten ved at indrette Færger, eller ved at bygge store Broer; at de dermed ikke sieldent forbandt Hospitaler for de Fattige og Syge, ofte, ligesom Ridderne i Palæstina, gave de Reisende

væbnet Leide; og at disse deres Foreninger blevе sanctionerede af Kirken.

Vel kan Tidernes Tarv i og for sig selv ansees for at have været tilstrækkelig til at foranledige Oprettelsen af deslige Selskaber; men ogsaa mueligt, at de kunne have staaet i en fiern Forbindelse med dem, som allerede fandt Sted i det romerske Rige, og i en vis Maade være at betragte, om ikke som Fortsættelser, saa dog som Efterlignelser deraf *).

*) Om disse sluttede Selskaber (Collegia), som undertiden lignede Gilderne hos os, og den romerske Lovgivnings Aand i Henseende til dem, findes lærerige Efterretninger samlede i Heldmanns drei älteste geschichtliche Denkmale der deutschen Freimaurerei. Aarau 1819. p. 51 folg. De nöde ikke altid Regieringens Gunst. Keiser Trajan f. E. var meget indtaget imod dem, hvilket sees af flere Yttringer i hans Breve til den yngre Plinius. Det var en medvirkende Aarsag til hans Ugunst imod de Christne. Især komme her i Betragtning *Utriclarii* eller *Utricularii*, hvis Bestemmelse udentvivl har været den, at sætte Reisende over Rhonen og andre store Floder, samt at drive Handel paa dem, og transportere Levnetsmidler. Vi have en egen Afhandling om dem af den lærde Schwarz i Altorf, de Collegio Utriculariorum, i hans Misscellanea politioris humanitatis. 1721. Disse Collegia omtales ikke sieldent i de Romerske Inscriptioner, saasom: Spon Miscellanea eruditæ Antiquitatis p. 61 og 171, Artaud lettre sur trois inscriptions des navigateurs du Rhône et de la Saône, i Millins Annales Encyclopédiques 1818. Vol. III. p. 258. Lipsii Inscr. Antiquæ p. 167. Reinesii Syntagma Inscr. Class. XI. no. 64. Gruteri Inscr. p. 413 no. 4. p. 428 no. 10. Muratori Thesaur. Inscr. p. 531. no. 4.

Det er meget at beklage, at de Efterretninger, vi have om disse Middelalderens tidligere Corporationer, ere saa ufuldstændige; da selv de, som med störste Flid have skrevet om de religiöse Selskaber i den katholske Kirke, ikkun sieldent omtale dem og deres Historie, uagtet deres Institut var langt mere gavnligt end saa mange andre Ordeners, om hvilke vi have tykke Folianter. Vi kunne ikke engang bestemt afgiöre, om disse Selskaber, som vi möde omtrent til samme Tid i forskiellige Lande, have fra de förste Tider af staaet i Forbindelse med hinanden. Men der findes dog Spor af, at de omsider have alle været forenede i et Slags Orden; og det er meget rimeligt, at deres Begyndelse er at söge i Italien *).

Thi den förste Efterretning, som er kommen til vor Tid, er fra Egnen af Lucca, hvor et Hospital, som fik Navnet *de alto Passu*, der siden forandredes til *Altupascio* og *Turpascio*, blev i det ellevte Aarhundred stiftet af tolv fromme Mænd. Det laae paa Grændsen af Luc-

p. 532. no. 1. Disse hedenske Forbindelser havde ogsaa, ifölge Alderdommens hele Aand, religiöse Ritus, af hvilke enkelte Spor forekomme i Inscriptionerne.

*) Denne Gienstand er först bleven tilbörligen oplyst i en lærd Afhandling af Biskop Grégoire: Recherches historiques sur les Congrégations hospitalieres des freres Pontifes ou Constructeurs de Ponts. Paris 1818. af hvilken jeg har öst de her meddeelte Efterretninger.

ca's og Florentz's Gebeet, og dets Medlemmer havde paataget sig den Forpligtelse, at pleie de Fattige og Syge, at forsvare Reisende mod Stratenrövere, og at hielpe dem over Floderne ved Færger og Broer imod en ringe Told, for hvilken dog de Fattige vare fritagne. Og især synes dette Hospitals Forstandere at have giort sig berömte ved en Bro over Arnofloden, som endnu er til, og kaldes *Ponte di S. Aluccio*, efter en Hyrde, der i det tolvte Aarhundred helligede sit Liv, indtil sin Död 1138, til Enkernes, de Faderlöses, Fattiges og Reisendes Tieneste, og indrettede tre Hospitaler, af hvilke eet stod ved Bredden af Arnoströmmen, hvis for saa mange Mennesker farlige Overfart bevægede ham til at bygge den oven omtalte Bro. Broderskabet fik Anseelse og Rigdomme, deelte sig, som Hospitaliter-Ordenerne pleiede at giöre, i tre Classer, Riddere, Præster, og Lægbrödre eller Tienende, og antog, först Augustins, siden, efter Aaret 1239, Johanniternes med denne nær beslægtede Regel, dog uden at höre til deres Orden, eller at staae i noget Subordinationsforhold til dem. Det havde sin egen Foresatte, som kaldtes Magister, Dominus, Custos, Rector eller Plebanus; og det vedligeholdt sig uafhængigt, indtil det i Aaret 1590 blev foreenet med den toscanske St. Stephans-Orden.

I Frankrige opkom et lignende Broderskab, men et Aarhundred senere. Ogsaa der skal en Hyrde have foranlediget dets Stiftelse. Det fortælles nemlig: at denne, ved Navn Benedict, men mere bekiendt under Navnets diminutive Form Benezet, skal i Avignon Aar 1177 (rigtigere 1178) i Anledning af en just i det sidstnævnte Aar indtruffen Solformörkelse have ved en Tale til det i Kirken forsamlede Folk, bevæget dette, omsider og Omegnens Beboere, til at opföre en stor og prægtig Bro over Rhonen, hvis Bygning alt i Aaret 1185 maa have været temmelig fremrykket, da man i dette Aar betalte Told for Overgangen. De Miracler, Legenden fortæller om Benezet, erhvervede ham Canonisationen mere end hans gavnlige Foranstaltning. Hans Efterfölger, Johan Benedictus, som förte Titel af Broens Prior, erholdt i Aaret 1187 for sig og sine Brödre en Kirke og Kirkegaard, og en Capellan til at holde Gudstieneste for dem; og Clemens III. gav 1188 dette Broderskab den pavelige Stadfæstelse. Det antog nu Navn af *Fratres Pontifices*, Brobyggere, det samme Navn, som Roms fornemste Præster förte af en lignende Aarsag *). Prioren lod sig omsider til Efterlig-

*) Den sædvanlige Forklaring er: at de romerske Præster hedte Pontifices, fordi de först skulle have bygget Pons Sublicius i Rom over Tiberen, og siden af Ancus Mar-

ning af Johanniter - Ordenens Titulatur kalde Commendator, Commandeur General; men synes dog stedse at have været afhængig af Ordensmesteren i det toscanske Kloster de alto passu *), hvilket ogsaa af Kong Philipp den skiönne erholdt Directionen over det af ham i Paris stiftede Hospital *St. Jacques du haut pas*, som Aar 1572 blev af Carl IX overgivet til Benedictinerne, og 1672 af Ludvig XIV tillige med andre Hospitaliter- og Militair-Ordener forenet med Ordenen af *Notre Dame du Mont Carmel* et *S. Lazare de Jerusalem.* Men Stiftelsen var dengang bleven saa ubetydelig, at hiin Ordens Historieskriver, som under det anförte Aar fortæller Foreningen, ikke engang omtaler Hospitalet, men indbefatter det under en almindelig Benævnelse **).

Langt anden Anseelse havde Fratres Pontifices havt i Frankrige flere Aarhundreder forhen. Thi især havde de blomstret hele det XIII Aarhundred igiennem, meest i de sydlige Provindser.

cius faaet Tilsyn med Broerne. Saaledes Varro de L. Lat. IV. c. 15. Dog derivere andre Navnet a posse facere, quia illi erat jus sacra faciendi; hvilken Etymologie dog er tvungen og uhistorisk.

*) Helyot Histoire des ordres monastiques religieux et militaires. II. p. 279.

**) Histoire des Ordres Hospitaliers Militaires de Notre Dame du Mont Carmel et de St. Lazare de Jerusalem. par Mr. Gautier de Sibert, Paris 1772. pag. 457.

Paver, Fyrster, Biskopper og Övrighedspersoner kappedes dengang om at bevise dem Velgierninger. De erholdt en Mængde Besiddelser, og byggede flere Broer, blandt hvilke Broen over Durancen ved Bonpas er en af de berömteste. Den meget store Bro over Rhonen, der, hvor Overfarten er allerfarligst, nær ved Grændsen af Frankrig og Savoien, som kaldes *Pont St. Esprit*, og blev bygget imellem Aarene 1265 og 1309, blev vel ikke anlagt af dem; men de bleve dog senere kaldte fra Avignon for at besörge det dertil hörende Capel og Hospital *). Mod Slutningen af XIII Aarhundred havde Brödrene i Bonpas den Plan at forene sig med Tempelherrerne. En af Brödrene blev sendt til Rom for at forhandle Sagen; men Biskoppen af Cavaillon, som först havde givet sit Samtykke til Foreningen, forandrede siden sine Tanker; og disse Pontifices bleve 1278 af Pave Nícolaus III. forenede med Johanniter-Ridderne, hvilke dog ikke beholdt Stiftelsen længe, men maatte 1320 afstaae den til Karthäuser-Munkene.

Tempelherrernes Historie veed Intet om denne i Forslag bragte Forening, og vi lære den först at kiende af Grégoires Afhandling. I övrigt

*) Millin Voyage dans les departements du midi de la France II. p. 124. Han tilskriver S. Bénezet Oprindelsen af denne Bro; hvilket er urigtigt.

iagttog denne store Ridderorden ogsaa i det sydlige Europa Pligten at beskytte de Reisende, og sörgede endog for deres Bequemmelighed. Den underholdt i Spanien de tre store Landeveie, af hvilke den vestlige fra Nedre Navarra igiennem Roncevaux endnu hedder le Chemin des Templiers, og man tilskriver dens Raad og Forslag Opförelsen af de fleste Broer, Hospicer og Hospitaler i det nordre Spanien.

Pontifices havde, for ogsaa at beröre denne Gienstand, i Frankrige og Italien en egen Ordensdragt, som Helyot har ladet stikke i Kobber *). Det var en lang hvid Præstekiole, omspændt med et Belte, og over den en ligesaa lang, til Halsen sluttende Kappe. Paa Brystet var syet et Antoniuskors med tre Arme, hvoraf de tvende havde tvende Takker, den nederste löb spids til. Dog var Korsets Skikkelse ikke altid fuldkommen ligedan. Forandringerne sees paa adskillige Liigstene i St. Magloirs Kirke i Paris, dersom denne endnu er til, og paa Taarnet af Kirken dell' alto Passo ved Lucca **).

Det var vel værdt at undersöge, i hvilket Forhold disse Pontifices have staaet til de i Middelalderen saa berömte Selskaber af omkringrei-

*) Helyot. II. p. 278.

**) Lami Eccl. Florent. Monumenta. Tom. III. hos Grégoire p. 44.

sende Bygmestere, som kaldte sig *Cæmentarii* og *Latomi*, anvendte deres Konst for det meeste til Religionens Tieneste, og opförte saa mange af Europas störste og skiönneste Cathedralkirker og Klostere. Udentvivl var deres förste Sæde i Klostrene; omsider fik de og der, hvor de opförte deres störste Bygninger, egne Forsamlingssteder, som kaldtes *Hytter*. Deres Historie begynder först nu at opklares noget; men da man har meget faa Documenter, maa den med stor Umage opsöges i Krönikerne, i de gamle Bygningers Historie, og i disse Monumenter selv *). Alligevel er det meget rimeligt, at Fratres Pontifices, som just befattede sig med at bygge Broer, til hvis Construction ikke alene Erfaring og Konstfærdighed, men ogsaa theoretisk Kundskab udfordredes, have staaet i nöie Forbindelse med dem; og dette vorder saa meget des rimeligere, som den Skiönhed og Styrke, mange af disse Broer have, og den Hurtighed, med hvilken endeel af dem blev opfört, hentyder paa erfarne Mestre og mange övede Arbeidere.

II.

Fra de sydlige Lande henvende vi os til vort Norden, for at undersöge, hvilke Spor vi i dets

*) Bedst er hvad man hidindtil veed om dem fremsat i Heldmanns ovenanförte Skrift. p. 151-203.

Riger kunne opdage af lignende Broderskaber, uden dog at tænke paa umiddelbar Nedstammelse fra hine ovenomtalte; da det her kommer langt mere an paa lignende Öiemeed, end paa Oprindelsen og de udvortes Formers Overeensstemmelse. Og da finde vi, at i Sverrig, dette af saa mange Elve giennemskaarne Land, en Mængde Broer ere blevne byggede med religiös Hensigt. Thi for sin egen og sine Paarörendes Sieles Frelse opförte mangen Hædersmand enten alene eller i Fællig med en anden deslige Broer over vanskelige og farlige Vande; hvilket sees af adskillige svenske Runestene.

IARLABAGI LIT RAISA STAIN DISA AT SIK KVIKAN AVK BRV DISA GARDI FVR ONT SINA.

Jarlabagi lod reise denne Steen for sig levende, og giorde denne Bro for sin Siel.

ÞVRSTIN AVK VIGI LET GAVRA BVRV DISI FVRIR OSVRAR ANT MAG SINS. NV IS SAL SA GAT. SVAN IABI GVD.

Durstin og Vigi lode denne Bro giöre for deres Frændes Osurs Siel. Nu er hans Siel salig. Det give Gud!

GHVLV LIT GERA BRO FRANT KILAVA TOTVR SIN VK SVM ATI VLFR.

Ghulu lod giöre Bro for sin Datters Kilava's Siel, som var gift med Ulfr.

SVAIN OK IGVLFASTR DAIR STAIN RITV OK BRO GIARDV EFTIR IGVL FADVR SIN OK ASELFI MVDVR SINA.

Svend og Igulfast skreve denne Steen og giorde Bro efter deres Fader Igul og deres Moder Aselfi *).

Og Östgötha Laghen siger: *Nu en Man giör Bro firi Sial sinna, tha ar han egh warda länger än han sialwer wil.* "Naar nogen bygger Bro for sin Siel, da skal han ikke vedligeholde den længere, end han selv vil": "men", hedder det videre, "de skulle vedligeholde den, som eiede Landet under den, saafremt der forhen var Bro: men er dette ikke Tilfældet, da forpligtes de ikke til at vedligeholde den, hvis de ikke have modtaget den i Bevaring" **). Af denne Bestemmelse sees da og, at Ordet *Bro* vel ikke maa blot forstaaes i sin almindeligste Bemærkning; men at ogsaa brolagte Veie, Steenbro, bör indbefattes.

Især berömt for saadanne almeennyttige Indretninger var Bengt, Biskop af Skara fra 1478 til 1190 ***). Foruden de sex Kirker, han lod bygge

*) Disse og flere findes i Acta Literaria Sveciæ ann. 1727. pag. 278 følg.

**) Tir. de Ædific. c. 4. §. 2.

***) "Som aldrig havde Mage til Godgiörenhed, hverken för eller siden": siger en Efterretning om de Svenske Bi-

i sit Stift, lod han med utrolig Bekostning og Arbeide oprydde Landeveiene igiennem ufremkommelige Skove og Marker i hele Vestgothland, og byggede fire eller fem Broer, som endnu synes at være til *). Men om han og hine andre, som omtales paa Runestenene og i Östgötha Laghen, hörte til Fratrum Pontificum Broderskab, eller om de af egen Ædelmodigheds Drift sögte at hielpe deres Medborgere i hvad der især giordes Behov, for at lette Samfærsel; saa at det alene var det Exempel, hine Italienske og Franske Brödre havde givet, der virkede indtil den cultiverede og christne Verdens Grændser: vil det vel være vanskeligt om ikke umueligt at afgiöre.

Ogsaa i Danmark finde vi Vidnesbyrd om saadan af en Privatmand til sin Broders Eftermæle anlagt Bro eller Steenbro, i en Runesteen, som er indmuret i Sandbye Kirke i Tybierg Herred.

SVLFA RESTIDI BRV DIS IKI DVRILS BRVDR SIN.

Sylfe reiste denne Bro efter sin Broder Durils **).

skopper, i Stiernhielms Udgave af de Vestgöthiske Love, p. 95.

*) Rhyzelii Episcoposcopia Svio-Gothica I. p. 167.

**) Wormii Monumenta Danica. Class. II. Selandica p. 125.

Men her er det vanskeligt at bestemme, om nogen religiös Hensigt var forbunden med denne Yttring af Sylfes Kierlighed til hans Broder, da en anden Indskrift paa samme Steen omtaler en Fader, til hvis Amindelse Sönnen har ladet den hugge. Efter Worms Læsemaade:

STAIN SETI SPAIKIVSV EIFTI SVSVR FADVR SIN.

Steen satte Spaikiusu (Speciosus, et Navn som stundom læses hos Middelalderens Skribenter) *efter Susur, sin Fader.*

III.

Danmark havde ingen store og brede Strömme, hvis Overfart nogensinde kunde være vanskelig. Ingen indenlandske Röverbander giorde Landeveiene usikkre. Adelens Sæder vare bedre end i Tydskland; og aldrig har Dansk Riddersmand overfaldet og nedlagt de Reisende. Men Kysterne vare derimod allevegne udsatte for Vendiske Söröveres Anfald, som rigeligen giengieldte de Danske de Voldsomheder, deres Fædre havde udövet paa de engelske, irske, flanderske og franske Kyster. Disse Rövere giorde idelig Landgang, skiendte og brændte, og förte Fanger og rigt Bytte bort med sig. Allerede Adam af Bremen melder, at de danske Kyster bleve af

Frygt for dem hartad ubeboede *). Deres Anfald tiltoge under de fleste af Svend Estridsens Efterfölgere. Erik Lam blev endog selv angrebet af dem paa Beltet. Knud den Hellige, Erik Eiegod og Hertug Knud værnede vel om Rigets Kyster og tugtede Söröverne det bedste de kunde; men alligevel vare disse endnu mægtige dengang Valdemar I. tiltraadde Regieringen. Hele Jylland, fra Skagen indtil Eideren, var efterhaanden paa den östre Kant bleven ubeboet; ligesaa den söndre og östre Kant af Sielland; Fyen og Smaalandene, tilligemed de mindre Öer skulle have været saa got som ganske forladte; ja Röverne havde endog hist og her bosat sig og opfört Borge, især ved Udhavnene **). Og om end disse Efterretninger ere hist og her overdrevne, maa dog Landets Tilstand have været meget ynkelig. Det var især, medens Borgerkrigene rasede imellem Svend Grathe og Knud V., at Kysterne vare udsatte for disse fiendtlige Anfald; og Svend, som efter at Knud havde maattet flygte til det keiserlige Hof, var eene Herre i Riget, havde forgieves sögt at sætte Grændser for deres Plyndringer, endskiöndt han havde vundet en betydelig Seier over dem, da de

*) Hist. Eccl. p. m. 131.

**) Suhms Danmarks Historie VII. p. 17. Baden om Danmarks og Norges Handel. p. 34.

havde giort Landgang i Fyen *). Thi deres Magt og Hielpekilder vare uudtömmelige, og deres Flaader saa talrige, at engang under Waldemar I. femten hundrede vendiske Skibe forliste i en Storm under Halland **). Hvad Under da, at naar Regieringen var for svag til at hielpe, de som lede det störste Tab paa Söen, Kiöbmændene, sögte at beskytte sig selv, og at saaledes, i den samme Tid, da de geistlige Ridderordener og Fratres Pontifices i det sydlige Europa paa mere end een Maade sörgede for Landeveienes og de Reisendes Sikkerhed, ogsaa i Danmark en lignende Forbindelse blev stiftet som havde til Formaal at sikkre Kysterne og Söveien? Og Lighеden blev saa meget des större, da dette Selskab ogsaa havde religiöse Indretninger. Vi kiende det alene af Saxos meget ufuldstændige Fortælling; og det er meget at beklage at vi maae opgive alt Haab om nogensinde at erholde nöiagtigere Kundskab om dette af ham omtalte *Societas Piratica*, som ogsaa synes at være af stor Vigtighed for vore Ordeners Historie. Roeskilde Stifts gamle Archiv, hvori Oplysninger formodentlig havde kunnet findes, gik til Grunde i Kiöbenhavns Ildebrand 1728, da Biskop Worm

*) Suhm. VI. p. 195.

**) Saxo Grammat. L. XIV. p. 277. ed. Stephan.

havde just ladet det komme til Hovedstaden, for at bringe det i Orden. Det Danske Diplomatarium i det Kongelige Geheime Archiv indeholder Intet; ellers vilde Suhm ei have ladet det ubenyttet. Følgelig er der heller Intet at finde i det Vaticanske, der er at betragte som Europas fælles Archiv, og af hvilket vi have faaet Afskrifter af alle Diplomer, som angaae Danmarks Historie; og ikkun en tilfældig Opdagelse kan udbrede noget mere Lys over denne mörke Gienstand. Des nöiagtigere bör altsaa det, som vi have, undersöges; det kan dog give enkelte gavnlige Vink.

Da Rigets Kyster bleve saaledes hærjede og Handelen derved leed störste Afbræk, var det, at i Roeskilde, en af de betydeligste Handelsstæder, hvis Havn ogsaa formedelst Isefiordens smalle Indlöb, Snæverhed og Længde kunde bedre forsvares end de fleste andre, endeel tappre danske Mænd sloge sig sammen, udentvivl efter gammel nordisk Skik i et Fostbrödrelag, for at holde Söröverne i Tömme. Deres Anförer hedte Wetheman — Vi vide intet om hans Herkomst, men Navnet lader til at være tydsk, og bruges endnu som Familienavn, Wiedemann. Dog var det maaskee dengang intet Egennavn, men et Embedsnavn, hvis Oprindelse kan udledes

af det moesogothiske Sprog *). Om hans tidligere Bedrifter haves ingen Efterretning; og det var at önske, at den Formodning, Professor Wedel Simonsen har yttret, at han 1147 har bivaanet de Danskes Tog til Portugal, Spanien, Africa og Palæstina, og maaskee selv været den nordiske Hövding, der ifölge Traditionen nedlagde en væbnet Elefant **), kunde understöttes med historiske Grunde. Men en anseet og ved Heltedaad berömt Mand maa han have været, da saa mange tappre Mænd begave sig under hans Anförsel. De udrustede Skibe imod Söröverne, og deres Forehavende understöttedes af Kongen;

*) Jeg finder i Ulphilæ Oversættelse af Marci X. 9. *Thatei nu God gawath manna thamma ni skaidai.* Thi hvad Gud haver tilsammenföiet, skal Mennesket ikke adskille. Tids-Ordet *gawath* hedder i Infinitiv *withan*, at sammenbinde. Det angelsaxiske *weddian* og *weddigan*, pacisci, spondere, promittere, har samme Oprindelse; deraf *Wedbrother*, Socius; og i det Engelske Sprog har det samme Stammeord vedligeholdt sig. *To wed* er at giftes, at forenes for altid. *Wetheman* kunde da være Forbindelsens d. e. Selskabets Mand, Anförer. At de gamle Tydske havde saadanne Embedsnavne, som Romerne holdt for Egennavne, er bekiendt. Saaledes er den Hermundusiske Fyrstes Navn *Vibilius* (Tac. Ann. II. 63, XII. 29) det i Middelalderen bekiendte *Waibel*, Befalingsmand. Endnu siges hist og her *Gerichtswaibel;* og *Hermann* er mueligen *Heermann*, Hærens Anförer. Jeg overlader det til vore Sproggrandskere at bedömme denne Formodning.

**) Udsigt over Nordiske Valfarter og Korstog p. 210.

hvilket især sees deraf, at de fik Tilladelse til endog uden Eiernes Samtykke at betiene sig af de Skibe, de fandt passende; hvoraf ogsaa kan skiönnes, at Nöden var stor, og at Forsvaret mod Venderne var blevet til en Nationalsag. I Begyndelsen vare Udrustningerne meget smaa; hvilket viser at Danmarks Handel havde liidt meget ved Röverierne, da ikke Mangel paa Folk, men paa Skibe og Penge, maatte være Aarsag i at disse Forsvarsanstalter ei vare större. Men des större var Modet, des mere aarvaagne maatte Stridsmændene være, hvilket ogsaa deres hele Indretning bebudede; og ikke alene De værnede om Kysterne; men Landboerne vare ogsaa i Forstaaelse med dem. Thi saavidt som Saxo's noget mörke Udtryk lade forstaae, havde en Art Kystmilice dannet sig i hele Sielland, for paa alle Punkter at være i Stand til at hindre Fiendernes Landgang *).

Da Saxo er vor eneste Kilde til Kundskab om dette Broderskab, er og det Udtog, han giver af dets Statuter, hvilke han öiensynligt har læst, det eneste hvoraf vi kunne faae noget at vide om dets Indretning **). Vi see deraf:

*) Lib. XIV. p. 259.

**) Stedet hos Saxo ville Læserne finde i Tillægene under No. 1.

1. *At förend Brödrene begave sig paa et Tog, skulde de gaae til Skrifte hos Præsterne, underkaste sig den dem paalagte Poenitentse, og annamme Nadverens Sacrament.* Dette var aldeles overeensstemmende med Middelalderens religiöse Aand, og var vel ganske almindeligen vedtaget i alle krigerisk- religiöse Forbindelser. Saaledes finde vi, for ikkun at anföre eet Exempel, i Tempelherrernes Statuter *): at de, inden de droge ud mod Fienden, skulde holde Gudstieneste, d. e. höre Messe; hvoraf da fölger, at de, om de vilde, og sikkert skeete det de fleste Gange, kunde selv communicere.

2. *I deres Skibe toge de intet med, uden Vaaben og den nödvendige Föde, for at være saa meget des lettere og hurtigere.*

3. *Manglede de Penge til deres Sold* (vel rettere Underholdning og Föde, da Saxo bruger Udtrykket stipendiis defecti, hvilket i Middelalderens Latin betyder: quidquid vitæ sustentandæ est necessarium **), *saa toge de dem op hos Roeskilde Borgere, som i saa Fald fik det halve Bytte*, nemlig af den Expedition, hvortil Pengene vare blevne anvendte.

*) Statutenbuch des Ordens der Tempelherren p. 131.

**) Du Canges Glossarium mediæ et infimæ Latinitatis, sub voce.

4. *De vaagede meget, vare, for at kunne undvære Sövn, meget maadeholdne, og sov paa Roer-bænkene.*
5. *Naar de seilede forbi Kyster, skulde de, for at være sikkre for uventet Overfald, sende Speide-skibe forud.* Altsaa lette Fartöier, for at undersöge Bugterne imellem Öerne.
6. *Ligesaa skulde de bruge al Forsigtighed, naar Modvind tvang dem til at lægge ind under nogen Öe, og söge den sikkerste Havn.*
7. *En ottende Deel af Byttet tilfaldt Eiermanden af de Skibe, de brugte.* Formodentlig fandt dog denne Bestemmelse, ligesom hiin anden, at de kunde tage Skibe, hvor de fandt dem, endog uden Eiermandens Samtykke, ikkun Sted i Forbindelsens förste Dage. Hvorledes der skulde forholdes, naar de vare uheldige, og deres Skibe bleve tagne af Fienden, omtaler Saxo ikke. Omsider, og det meget snart, maatte de ved lykkelige Sötog blive formuende nok til selv at kiöbe, eller bygge og udruste Skibe. Saadanne som vare passende for dem, Galeier og Snekker, indrettede til korte og hurtige Sötog, vare desuden vel ikke vanskelige at finde blandt den Tids Handelsskibe.
8. *Det övrige af Byttet,* eller, hvis det i forrige No. omtalte Tilfælde ei fandt Sted, *da hele*

Byttet, gik i lige Dele, og Anføreren fik ikke mere end hans Staldbrödre.

9. *Fandt de Christne paa de erobrede Skibe, saa gave de dem frie og forsynede dem med Klæder.*

Mere meddeler Saxo os ikke. Det er langtfra ikke alt, end ikke det vigtigste. Thi Intet faae vi at vide om det Forhold hvori dette Broderskab stod til Staten og til Kirken. Men i hine Dage vare Associationer, som, om de end ikke vare egentlig religiöse, dog havde et religiöst Anströg, saa almindelige i Christenheden, at Historieskriverne, hvis de ikke udtrykkeligen omtalede dem, ikke synderlig opholdt sig ved deres Indretninger og Love, hvilke dog for det meste vare allevegne saa temmelig de samme.

Hvor store dette Broderskabs Skibe vare, hvor meget Mandskab de havde om Bord, beret-tes ikke. Men vi tage vel neppe Feil, naar vi anslaae Besætning til en af dem, som ikke vare Handelsskibe, men laante af Eierne, imellem 200 for de störste, og 120 Mand for de sædvanlige Langskibe *). Deres Skikkelse lære vi bedst at kiende af det noget ældre Tapetzeri, der nu bevares paa Raadhuset i Bayeux i Normandie, som Vilhelm Erobrerens Gemalinde Mathilde

*) Exempler paa saadant Mandtal ombord paa Skibe, findes i Vedel Simonsens Udsigt over Nordiske Valfarter og Korstog S. 75. nota 2. 80. 81. 104. 121.

eller og, som andre mene, hans Sönnedatter, Keiserinde Mathilde, skal have forfærdiget, og hvorpaa hun forestillede hans Tog til England *).

Suhm henförer denne Forening til Aaret 1151 under Svend Grathe. Den havde en ringe Begyndelse. Dog viste den sin Tapperhed strax saa meget, at Venderne tvende Aar derpaa 1153, giorde Landgang ved Roeskilde, for at ödelægge den **). Ifölge Saxo skal den aldrig have været meget mægtig, og aldrig havt mere end 22 Skibe, og med disse, dog til forskiellig Tid, have taget 82 fiendtlige! Vi maae derfor ogsaa forestille os det Held, den havde, som en Fölge af dens Forbindelse med Kystmilitsens Virksomhed, hvilken, underrettet ved dens Signaler og lette Skibe, kunde ile til den Strandbred, til hvilken Fienden nærmede sig, og hindre Landgang. Fremdeles er det rimeligt, at Brödrene undertiden convoyerede Handelsskibe; og det lider ingen Tvivl, at de jo ogsaa have fægtet i Forbindelse med de Kongelige Skibe, omtrent som vor Tids Fregatter og Cuttere. Thi at de med deres lidet Antal,

*) Mémoires de l'Academie des Inscriptions et belles lettres, Quartudgavens Tome VI og VIII, hvor det forestilles paa Kobbertavler. Visconti har udgivet en egen Afhandling herom: Notice des Tapisseries de la Reine Mathilde.

**) Suhm VI. p. 160.

som vel ikke engang var altid samlet, havde kunnet udholde Kamp mod Vendernes talrige Flaader, lader sig ingenlunde antage. Vi finde dem ogsaa virkelig i Forbindelse med de kongelige Flaader. Saxo fortæller, at Erkebiskop Absalon sendte Wetheman ud for at speide — naturligviis med eet eller flere af hans Skibe — paa Kysten af Rygen, for at undersöge, om der vare fiendtlige Skibe i Havnen. Han havde dengang en Befaling i Flaaden, thi han var med i det Krigsraad, som blev holdt, og raadede til at angribe Öen *). I Aaret 1171 laae han tilligemed Esbern Snare med fire Skibe ude paa Vagt paa de danske Strömme **): og formodentlig havde han ogsaa Skibe med, da Kong Valdemar I. i Aaret 1164 lagde ham med god Besætning i den erobrede Bye Wolgast ***). Heraf bliver Saxo's Vidnesbyrd saa meget des rimeligere, at Wethemans-Brödrenes Virksomhed har vedvaret med uafbrudt Iver, indtil hele Landet var kommet til god Fred og Rolighed; altsaa, ifölge Suhm, langt hen i Waldemar I. Dage. Han söger ogsaa heri en Aarsag til, at Erkebiskop Absalon kunde udrette saa store Ting, og det meest med Siellandsfa-

*) Saxo Lib. XIV. p. 286-287. Suhm VII. p. 42.

**) Suhm VII. p. 379.

***) Suhm VII. p. 261, oftere veed jeg ikke, at hans Navn forekommer i vor Historie.

rerne, da han forefandt övede Krigsfolk og forenede sine Tropper med dem. Og formodentlig var det ikke alene mod Venderne, men ogsaa mod Estherne og Kurerne, de fægtede, da ogsaa disse længere bortliggende Folk dreve meget Söröverie *); hvorom der, hvad de sidste angaaer, endnu findes Sagn paa Bornholm **). Det kan nu meget godt forklares, at Absalon, skiöndt Geistlig og Riddersmand, dog ikke var for, at en egen Ridderorden blev stiftet mod Venderne, til Efterligning af Sværdordenen i Liefland, som skulde undertvinge og omvende de der bosatte Hedninger. Ikke alene frygtede Absalon for Collisioner med en saadan, meget privilegeret ***), og især mod Fyrsterne og Biskopperne af Romerhoffet paa det kraftigste understöttet Forbindelse; en Frygt, som overalt synes at have været herskende hos den Danske Regiering og at have havt afgiörende Indflydelse paa dens Adfærd imod de store geistlige Ridderordener, da hverken Tem-

*) Suhm VI. p. 96.

**) Skougaards Beskrivelse over Bornholm S. 264.

***) Hvor store disse Privilegier vare, kan bedst skiönnes af dem, Tempelherrerne efterhaanden havde erhvervet. See min Uebersicht der Verfassung des Tempelordens, Kap. IX. von den Privilegien des Ordens. Statutenbuch S. 473. Lignende Privilegier havde ogsaa Johanniterne og de tydske Riddere.

pelherrerne *) eller de tydske Riddere nogensinde erholdt Besiddelser i Danmark, uagtet de vel have attraaet dem, og Johanniterne ikkun havde tvende Huse i Antvorskov og Viborg, dog ikke for Riddere, men alene for Præster. Men Absalon behövede ikke heller nogen Ridderordens Hielp, da det Roeskildske Broderskab synes at være traadt i dens Sted, og at have stiftet den samme Nytte, man kunde have ventet af en egen Orden.

Til dette Broderskab troer jeg at kunne henföre nogle Bracteater, paa hvilke et Skib sees med Mast, og tvende siddende Mænd, een ved For- den anden ved Bagstavnen **). Man har i forrige Tider tilskrevet disse Mynter, som alle, paa nogle ubetydelige Forskiellighed er nær, have det samme Præg, Kong Harald Hein, eller Kongerne Svend Grathe og Knud V., efterdi man troede, at de tvende Figurer i Skibet forestillede disse to Konger. Men om Harald Heins Mynter

*) Vel bleve Pavelige Buller i Anledning af deres Proces ogsaa udstædte til de nordiske Riger; hvilket har givet senere Historikere Formodning om, at de ogsaa have havt Besiddelser i dem. Suhm X. p. 571. Men deslige Expeditioner giorde det Pavelige Cancellie alene i Forudsættelse af, at der *kunde* være Tempelherrer i disse Lande.

**) Det Danske Myntværk. Classe II. Tab. VIII. no. 1-9. Afbildning af dem sees Tab. I. no. 1 og 2.

er alting aldeles uvist; og hvad Svend Grathe og Knud V. angaaer, da er det aldeles ikke rimeligt, at tvende Mod-Konger, som vare i bestandig Feide med hinanden, skulde have forenet sig om at slaae fælles Mynt, eller at nogen af deres Tilhængere, f. E. Biskopperne, som havde Myntrettighed, skulde have ladet den præge. Det er derfor rimeligere, hvad og nyere Oldgrandskere have antaget, at disse Bracteater maae henföres til Kong Waldemar I. Regiering; og da maa Typen af et væbnet Skib vække Tanken om disse Roeskilde-Brödre, hvis for Riget saa gavnlige Forening Kongen eller Absalon maaskee har villet hædre med et Præg, som, skiöndt meget ufuldkomment, forestillede et af deres Krigsskibe.

Men nu forlader Historien os ganske; thi Ingen taler mere om Broderskabet, intet Document findes, hvori det er nævnt, og vi ere nödsagede til at vove os ud paa Gisningernes vide Mark. Efter Tidsalderens Beskaffenhed, Nationens krigerske Tænkemaade, og den i Middelalderen saa meget herskende Associationsaand, er det ikke rimeligt, at denne Forbindelse har oplöst sig snart. At Saxo ikkun sieldent omtaler den og dens Stifter, er ikke at undre paa, da han næsten var samtidig med den, og skrev under Kong Knud VI; endnu mindre kan man

vente den omtalt af fremmede Skribenter. Vare Tiderne fredelige, saa hörte dens krigerske Virksomhed op af sig selv; i Krigstider fægtede den formodentlig med den danske Flaade og Krigshær, og blev derfor ikke særkilt nævnt af de fremmede Forfattere. Derfor er den rimeligviis ogsaa forbigaaet i det plattydske Udtog af Saxo, som udkom, uvist hvor, i Slutningen af XVde Aarhundrede*). Men, saalænge der vare Hedninger at bestride i Venden, Preussen, Kurland, Liefland og Esthland, har Forbindelsen neppe kunnet oplöses; og, befæstet ved Tidens Længde, kan den under Form af en Gilde, dem Danmark havde saa mange af**), eller af et religiöst Broderskab have vedvaret, indtil den Oldenborgske Stamme besteeg Nordens Trone, ja vedvaret med et Slags Anseelse, dersom den nemlig er det samme Roeskilde-Broderskab, hvis sandsynlige Fornyelse under Christian I., og hvis,

*) Dette Udtog, som blev udgivet af Geismar, men i hvilket hverken Aaret eller Stedet hvor det blev trykt, er nævnt, findes baade paa det Kongelige og paa Universitets-Bibliotheket. Jeg veed ikke, om der existere flere Exemplarer. Men det er fuldkommen tilstrækkeligt til at afbevise den afdöde Hernösandske Biskop Nordins Paastand om, at Saxo's Historie er et uægte Skrift, smedet i XVI. Aarhundrede af Biskop Lage Urne og Christiern Pedersen.

**) See Kofod Ancher om gamle Danske Gilder.

i saa Fald formodentlige Sammenhæng med Elefant- maaskee og med Dannebrog-Ordenen vi nu skulle nærmere omtale.

IV.

Ved det Mörke, hvori Elefantordenens Oprindelse ligger, da ingen bestemte historiske Efterretninger, ingen Diplomer eller andre Mindesmærker haves, som uden Modsigelse kunne tilegnes den, maae vi söge at knytte de enkelte Traade sammen, som findes adspredte, ikke forsmaae Traditioner, naar disse komme fra agtværdige Hænder *), og saaledes stræbe at giöre

*) I denne Undersögelse bör intet anföres som *Beviis*, der ei er tilstrækkeligen documenteret. Men jeg tör dog ikke forbigaae med Tavshed en gammel anonym Efterretning om Elefantordenen, hvoraf en Afskrift giemmes i det Kongelige Ordens Archiv; i hvilken Kong Knud VI. antages for at have været Ordenens Stifter, og följende Riddere navngives af dens ældste Tider:

1. Hertug Waldemar (siden Waldemar II.) blev af sin Broder Kong Knud slagen til Ridder i Roeskilde Aar 1188, og her er det mærkværdigt, at just Roeskilde nævnes.
2. Albert Greve af Orlamünde, af samme Konge, Aar 1201.
3. Otto Markgreve af Brandenburg, af Kong Erik VI., Aar 1275.

Om de tvende förste Ridderslag taler Suhm VIII. 152 (under Aaret 1187) og 686, men tilskriver Greven af Orlamündes Kong Waldemar II. ved hans Kroning; om

rimeligt, hvad der ikke lader sig historisk bevise: at nemlig denne Ordens Oprindelse gaaer tilbage i Middelalderens Tider, og at der allerede för den Oldenborgske Stammes Tronbestigelse i Norden har været en Forbindelse til, af hvilken Ordenen er fremgaaet i sin nærværende Skikkelse. Saaledes dömte allerede vore Fædre; blandt hvilke Een, den berömte Ole Worm, især fortiener Opmærksomhed. Thi han ansaae det for en afgiort Sag, om hvilken Oldgrandskerne vare enige, at Elefantordenen havde været i Danmark længe för den Oldenborgske Stamme *); og dette hans Vidnesbyrd er saa meget des vigtigere, som han levede under Kong Christian IV., hvem, eller hvis Fader Frederik II. saa Mange ansee for at være Ordenens egentlige Stifter. Dernæst er det antaget som rimeligt, at Kong Christian I.,

Markgreve Otto derimod finder jeg Intet: og Suhm, som vel omtaler de tvende andre Fyrsters Ridderslag, veed dog Intet om, at de tillige erholdt Elefanten. Ridderslaget er da vel blevet forvexlet med Optagelse i Ordenen.

*) Hoc saltem ratum, skriver han 1630 til den lærde Hollandske Jurist Jo. Cabelow, viguisse in Dania equestrem Ordinem Divæ Virgini dicatum, longe ante tempora regum ex familia Oldenbnrgica creatorum. Epistolar. I. p. 402; han beskriver den som et Mariebillede der hang i en af Elefanter og Sporer sammensat Kiede. Ligesaa siger han i et Brev til Stephanius fra Aaret 1649. Dicam quid sentiam: Ordinem istum Elephanti ab antecessoribus Regibus accepit Christianus I. Epistolar. Tom. I. p. 290.

da han i Aaret 1457 blev kronet til Konge i Sverrig, uddeelte Guldkieder til adskillige anseete Mænd i sine Riger, samt og til Damer af höi Byrd, som et Tegn af det Broderskab, han havde oprettet *), og om hvilket der strax skal handles. Disse Kieder omtales i Pave Sixti IV. Bulle til Kongen af 12 Kal. Mai (19 April) 1474 **) og Afladsbrev af 19 Kal. Febr. (13 Jan.) 1478, i hvilken sidste de udtrykkelig nævnes som Broderskabets Tegn ***). Men dette Broderskab var forbundet med et Capel, hvilket Kongen lod opföre i Roeskilde Domkirke, som var afbrændt Aar 1443, til Ære for den hellige Trefoldighed, Jomfrue Maria, St. Anna, de hell. tre Konger og alle övrige Helgene †), og som fik Navn af de *tre Kongers Capel.* Ved dette Capel ansatte han en Cannik og tvende

*) Schlegels Geschichte der Könige aus dem Oldenb. Stamme. I. p. 48.

**) Tuque (siger Paven til Kongen) Principibus, Proceribus, Baronibus et Nobilibus de eadem confraternitate existentibus, unam decentem torquem elargiris. i Suhms Samlinger 1 Deel. p. 62.

***) Ipseque (Rex) Principibus, Proceris, Baronibus et Nobilibus de eadem confraternitate existentibus unam decentem torquem pro insigni dictæ confraternitatis elargiebatur, i Suhms Samlinger 1 Deel. p. 67.

†) Hvitfeld D. R. K. p. 901. Behrman Roeskilde Domkirkes Beskrivelse S. 31 og 33. Kirken stod 20 Aar under Bygning. Capellet blev indviet St. Dionysii Dag 1464; fra hvilken Dag Stiftelses-Brevet er dateret.

Vicarier, som dagligen skulde paa tre Altere læse fire Messer, een med Sang, og tre stille, for Kongen, Dronningen, deres Börn, Forældre og Efterkommere, Kong Christopher, og alle dem, *som vort Sælskap bære oc baarit haffvæ* *).

Og denne Sag var ham saa magtpaaliggende, at han i flere Gavebreve rigeligen doterede Capellet **). Herpaa gav ogsaa Pave Pius II. i Viterbo 6 Idus Juni (9 Jun.) 1462, altsaa inden Capellet var indviet, en Stadfæstelses-Bulle ***). Men omendskiöndt Kongen i Documenterne nævnes som Broderskabets Stifter, saa synes dog alligevel i Stiftelsesbrevets Ord: alle som vort Selskab bære *oc baarit hafvæ*, for hvilke der nemlig skulde læses Messe og holdes Bön af Brödrene, at ligge noget, som bebuder, at Broder-

*) See Kongens Stiftelsesbrev, som bevares i det Kongelige geheime Archiv, og er aftrykt i Bircherod de ord. Elephantino p. 34. Tillæg no. 2.

**) Det förste, som alene omtaler hans og Dronningens Beslutning at bygge Capellet, er dateret Roeskilde, Löverdag för Philippi og Jacobi Dag 1459. Det bevares i det Kongelige Geheime Archiv.

***) Ordene ere følgende: Cum itaque, sicut ex charissimi in Christo filii nostri, Christierni Regis Dacie illustris, insinuatione percepimus, ipse quandam confraternitatem pro piis exercendis operibus, sub vocabulo S. S. Trinitatis, Passionis Domini Nostri Iesu Christi, et beate Marie, de qua idem Rex et charissima in Christo filia nostra, Regina Dacie illustris, nec non multi Principes et Nobiles et ipsius Regis consiliarii existunt, de novo instituerit. &c.

skabet allerede havde været til i en Række af Aar, i hvilke en Deel af dets Medlemmer vare bortdöde. Og kommer nu hertil, baade den Tradition, at Elefantordenen er langt ældre i Riget, end den Oldenborgske Stamme, og det Særegne, vi i det Följende skulle bemærke om det roeskildske Broderskabs ridderlige Form, samt og, at Elefanten har, om ikke för, saa dog under de förste Konger af det Oldenborgske Huus været dets Tegn; saa synes dog heraf med temmelig Vished at följe, at Broderskabet selv har været til för Kong Christian I. Tid, og ikke er blevet stiftet, men alene fornyet af ham, saa at ogsaa Ordene i den anförte Pavebulle: cum itaque ..... ipse (Rex) quandam confraternitatem ..... sub vocabulo S. Trinitatis &c. ..... *de novo* instituerit, kunne forstaaes i den Mening, hvori Ordet vel ikke altid, men dog ofte forekommer, om en *Fornyelse* *).

*) Jeg tör ikke anvende denne samme Forklaring paa Capellet, om hvilket det næsten i alle Dokumenter ligeledes hedder, at Kongen og Dronningen have ladet det *de novo* funditus erigi et propris sumtibus fundari. Thi i det Danske Stiftelsesbrev hos Bircherod de Ordine Elephantino p. 34. udstædt St. Dionys. Dag 1464 hedder det: thi have vi *upladet bygge af nye* et Capelle o. s. v. At eller de novo i Middelalderens Diplomer bruges om Fornyelse, vil sees af Du Canges Glossarium og Carpentiers Supplementer dertil; hvorvel denne phrasis ikke forekommer, men *noviter*, som forklares ved rursus, iterum, denuo;

Hertil kommer endnu een Omstændighed. Sixtus IV. havde ved en Bulle af 12 Kal. Maji 1471 forundt Broderskabet Tilladelse til at vælge sig en egen Skriftefader *). Vel havde det Frihed til at vælge hvem det vilde af den regulære eller verdslige Clerus. Men rimeligviis faldt dets Valg paa Domprovsten i Roeskilde, den anden Prælat i det daværende Kapitel; og dette Embede synes at være gaaet over til hans Efterfölgere. Thi vi have et Naadebrev udstædt af Kong Christian II., Benedicti Abbatis Aften 1508. til Domprovst Erik Walchendorf, hvori det hedder, *at Kongen aff eghen gode Villie och sunderlig Gunst och Nade,* for de Tienester, han (Walchendorf) havde beviist Kong Hans, Kong Christian, og Danmarks og Norges Rige, *unner och giffver teth verduge Prelature, Domprovæstedommet i Roskyllæ och hans Effterkommeræ Domprovester ther sammestedz till en Æræ thettæ efftirscriffne Voffuen-Skiold och Hielm, som er en forguldt Elefanth met et forgult Slot pa Ruggen uti en blo Skiold, och samme blo Skiold thesemellom offverseth met smo fforgyldte Lillier, och till Hielmtegn pa Hielmen eth forgult Slot standendes innen i en Krone: ath haffvæ nyde*

saa og *novitus;* og alene om noviter bemærkes, at Juristerne ikke sieldent bruge dette Ord om noget der er ganske nyt.

*) Bullen staaer i Suhms Samlinger I. p. 65.

bruge och behollæ met suodanæ Friihet paa Godz och Tiæneræ till evigh Tiidh, som andre værduge Prelater haffvæ uti Danmarks Rige, och han och hans Forfædre Domprouester uti Roskillæ her till Dags nydet och bruget haffvæ.

Her kommer altsaa Elefanten tilsyne! og det i et Vaaben som er smykket med en kongelig Krone! **) Dette förer da paa den Tanke, at Vaabenet har været forbundet med en kongelig Stiftelse. Ellers havde det formodentlig, som blot kirkeligt Vaaben, været forsynet med Prælathat eller Bispehue, saafremt nemlig Domprovsten i Roeskilde var berettiget til at före denne, hvilket er mig ubekiendt. Og forbinde vi nu Naadebrevet og Vaabenet med de Efterretninger om hiint Broderskab, vi skylde Biskop Ove Bilde, om hvilket udförligere skal tales i det X. Afsnit, og hvis Særmærke Elefanten var; saa lider det vel ingen Tvivl, at jo Domprovsten i Roeskilde har staaet i Forbindelse med dette Broderskab, og neppe kan da nogen anden end han have været dets Skriftefader. Men var han först ved Broderskabets Fornyelse under Christian I. bleven

*) I det Kongelige Geheime Archiv; aftrykt hos Bircherod de ord. Elephant. p. 37. see Tillæg no. 3.

**) Endnu har Roeskilde Domkirke en kongelig Krone over sit Vaaben. Maaskee en Levning fra hiin Tid og den Forbindelse hvori Domkapitlet stod med Broderskabet.

det ved Brödrenes Valg, eller var han det allerede i en ældre Tid, saa at Domprovsten stedse blev udkaaret dertil, og gav Pavens Bulle Brödrene kun Fornyelse paa det Privilegium at have en egen Skriftefader, uden dog at deres Valgfrihed blev indskrænket? dette vil det vel ikke være mueligt at bestemme. Dog er Diplomet altid vigtigt for vort nærværende Æmne. Thi vi see deraf i det mindste, at en Prælat i Roeskilde Domkapitel förte en Elefant i sit Embedsvaaben, og följelig maa have staaet i hvilkensomhelst Embedsforbindelse med hiint Broderskab, som havde Elefanten til Symbol og Smykke. Det bliver da vel fornödent, inden vi gaae videre, at see os om efter lignende Forestillinger; at spörge, hvorledes disse have kunnet komme til det fierne Norden; og at anstille noget nærmere Undersögelser om Elefanten som et symbolisk Tegn i hvilketsomhelst Vaaben eller Selskab.

V.

Af lignende Forestillinger i andre og fierne Lande have vi adskillige. Dr. Christian Ostenfeldt saae paa en af hans Udenlandsreiser imellem 1640 og 1655 i Rom, hos den lærde Cassiano del Pozzo en Guldmynt, hvis ene Side forestillede en Elefant, som i en Kiede hængte ned fra Skyerne og stod paa en af Christi Tornekrone omgiven

Forhöining. Paa den anden var Jomfrue Maria udtrykt, siddende i sin Herlighed, med Jesusbarnet paa Skiödet. Denne Mynt skal den berömte Cardinal Bessarion, Erkebiskop af Nicea, som levede i förste Halvpart af XVde Aarhundrede, have bragt med sig fra Grækenland. En lignende saae Cornelius Lerche, Kong Christian V. Gesandt i Spanien. En tredie, paa hvilken Maria saaes staaende paa den Ene, og Elefanten uden Kiede eller Tornekrone paa den anden Side, eiede Rigets Cantsler Christian Friis *). Mariebilledet er paa disse Mynter det sædvanlige. Staaende eller siddende, med Jesusbarnet i Armene forekommer hun mange Gange paa Middelalderens Guld- og Sölvmynter, f. E. paa de Ungariske Ducater, med Omskrift PATRONA HVNGARIAE, paa Hansestaden Hamborgs Dalere, og paa endeel andre, endog nyere Præg. Halvmaanen under hendes Födder er tagen af Joh. Aabenbar. XII. 1. hvor *Quinden* omtales, *beklædt med Solen og Maanen under hendes Födder,* og hun betegnes derved som Himlens Dronning. Naar altsaa Elefantordenens Smykke har, som Bircherod paastaaer, i de ældste Dage været en saadan Forestilling af den hell. Jomfrue **), saa var denne aldeles overeenssteim-

*) Bircherod de Ordine Elephantino. p. 76, hvor og den förste og den tredie er stukken i Kobber. see Tab. I. no. 3. 4.

**) ibid. p. 80.

mende med Tidsalderens Aand, hvis Ærbödighed for Herrens Moder ikke kiendte nogen Grændse. Vanskeligere bliver det at forklare Elefanten, baade i og for sig selv, og i Forbindelse med Maria. Det er til den de Formodninger, som fra de ældre Tider af have været herskende om Ordenens Oprindelse i Korstogenes Periode, knytte sig; og hvorvel disse Formodningers Sandhed neppe vil kunne historisk bevises, forsaavidt man har giort sig Umage for at bringe Ordenen i umiddelbar Forbindelse med hine hellige Krige, saa fortiener dog Sagen for enkelte særdeles Omstændigheders Skyld at underkastes en nöiere Prövelse.

VI.

Det er unægtelig meget mærkværdigt, at det Nordiske Navn paa Elefanten ikke er græsk og latinsk, men österlandsk. Thi *Fil*, som Islænderne kalde den, hedte dette Kæmpedyr allerede i de ældste Tider hos Æthiopierne *) og

*) Creuzeri Commentationes Herodoteæ I. p. 175. Nu skal Navnet ei mere findes i det æthiopiske Sprog. Elefanten hedder *Nagaia* eller *Nagœ*, hvilket sidste ogsaa er eet af dens mange Indiske Navne: og dens Tænder kaldes *Karena* (det hebraiske קַרְנַיִם); see Ludolfs Lexicon Aethiopicum. Ægypterne kaldte den formodentlig ogsaa *Fil*: deraf Phile's Navn som hos Grækerne hedte Elephantine.

endnu hos Perserne og Araberne *). Følgelig have Nordboerne lært det at kiende i eet af de Lande i hvilke disse Sprog bleve talte **); og Leilighed til at see det i Orienten kunde let findes, skiöndt ikke saa meget som Krigs- men för som Pragtdyr.

Thi hvorvel den gamle Verden giorde megen Brug af Elefanterne i Krig, synes dog denne at have efterhaanden tabt sig hos Romerne; maaskee fordi Erfaringen lærte, at de let kunde blive

Bochart Geogr. sacra p. m. 269. Dog findes Navnet ikke i de Koptiske Ordböger.

*) Persernes *Pil* blev det Arabiske *Fil*, hvilket ogsaa findes hos Rabbinske Forfattere. Samme Navn har i det oprindeligen Indiske Schachspil den Bannerförende Elefant, i hvis Sted vore Schachspil have en Löber. Men Navnet synes at have vedligeholdt sig i det franske *Fol* og det italienske *Alfiere*, som kun bliver utydeligt ved den arabiske Artikel *Al*, og ellers betyder en Fændrik. See om disse Elefantens Navne Hyde de ludis Orientalium. I. p. 93 følg.

**) Med mindre man vilde antage, at Navnet var ved Tradition blevet vedligeholdt hos vore Fædre, fra den Tid af, at de indvandrede fra Asien. Dog skulde ikke Navnet af et Dyr, de ei saae i flere Aarhundreder, være efterhaanden gaaet i Forglemmelse? Desuden havde de neppe Leilighed til at see Elefanter i de Caucasiske Egne. Alligevel tilstaaer jeg, at det er besynderligt, at vi i deres Sprog möde det österlandske og ikke det græske Navn ἔλεφας, da de dog havde Leilighed til at see Dyret i Constantinopel. Eller kaldte maaskee Grækerne det selv φίλ i deres fordærvede Almuesprog?

farlige for deres egne Herrer. Men enkelte österlandske Nationer bibeholdt dem endnu længe i Krigen. Saaledes læse vi, at den store persiske Keiser Chosru havde dem med ved Beleiringen af Edessa Aar 544 *). Og da Keiser Heraclius Aar 628 erobrede Chosru's Pallads Dastagard, skal han i samme have fundet 1000 sneehvide Elefanter, et Tal, som dog den arabiske Fortæller sikkert har overdrevet **). Omsider forekomme de i Historien om Krigene imellem Mohammedanerne og Indierne, da Tyrkernes Sultan Mahmud i Gazna holdt 1300 Krigselefanter ***), og Hindostanerne ogsaa brugte Elefanter imod ham ****), ligesom Fyrsterne i Indien, Siam, og i Africa endnu afrette dem til Krig. Men ikke erindrer jeg at have læst noget om dem i Korstogenes Historie.

Ogsaa som Pragtdyr finde vi dem ofte omtalte. I Aaret 549 erholdt Keiser Justinian I. ved en Indisk Gesandt en stor Elefant til Foræring †). Keiser Mauritius skiænkede Aar 583 Abarernes Chan, som havde önsket at see et Dyr

*) Procopius de bello Persico. II. c. 87.

**) le Beau Histoire du Bas-Empire XII. p. 301.

***) Gibbon history of the decline and fall of Roman Empire IX. p. m. 202.

****) ibid. X. p. 198.

†) le Beau Hist. du Bas-Empire X. p. 365.

af saa overordentlig en Störrelse, den störste, han havde faaet fra Indien *). Keiser Heraclius holdt efter Seieren over Perserne, sit Triumphindtog i Constantinopel ganske paa gammel romersk Viis, paa en Vogn, som blev trukken af fire Elefanter **); og de abbasidiske Chalifer erholdt ligeledes Elefanter og andre sieldne Dyr til Foræring af de Fyrster, som, skiöndt de havde giort sig uafhængige, dog endnu hyldede deres Navn ***). Disse Exempler, hvis Antal lettelig, om det behövedes, kunde föröges, gotgiöre tilstrækkeligen Maaden, hvorpaa Nordboer, af hvilke saa mange deels tiente i den keiserlige Livvagt i Constantinopel, deels og som Handelsmænd ströifede omkring i Verden, eller gik ud paa Eventyr, kunde lære at kiende Elefanter og deres österlandske Navn. Vi behöve derfor ikke at tye hen til Fabelsagn, lig det, Hertzholm vil have fundet i et gammelt Haandskrift, at en Nordmand havde i eet af Korstogene dræbt en hvid Elefant ****), hvilken hverken til Tid eller Sted bundne Fortælling man endog har sögt at bringe i Forbindelse med Elefant-Ordenens Oprindelse; da den dog rimeligviis ikke er andet

*) ibid. XI. p. 340. **) ibid. XII. p. 312. 317.

***) Gibbon IX. 388.

****) Breviarium Equestre, cap. IX. Sect. I. Pontoppidan Gesta & Vestigia Danorum. p. 54.

end Gienlyd af et Sagn i den ikke oprindelige danske, men af det tydske oversatte Vilkina Saga, fra XIV Aarhundrede, som Cap. 43 fortæller en Kamp, som Helten Thidrek i Forening med Kong Fasold udholdt med en Elefant i Nærheden af Bern, d. e. Verona *): et Sagn, hvis Fabelagtighed ikke engang behöver at bevises, og som efter Etatsraad Abraham Kalls Formodning er maaskee laant af den romerske Historie **). Ogsaa fortæller den samme Saga c. 161, at Thettleif Danske har havt en Elefant til Skioldmærke ***); og dette Sagn bliver saa meget mere overensstemmende med historisk Rimelighed, da vi dog ogsaa finde andre Spor af at Elefanten har i Middelalderen været et i Norden bekiendt Dyr, eftersom der haves norske Vaabener, uvist fra hvilken Tid, med en heel Elefant, eller og med Elefantsnabelen ****).

*) P. E. Müllers Sagabibliothek. II. p. 179.

**) A. Hirtius de bello Africano c. 84. fortæller noget lignende om en romersk Soldat af den femte Legion, blandt hvis Tegn Elefanten siden blev optaget.

***) Müllers Sagabibliothek II. p. 116. Forfatteren sætter ogsaa dette Sagn i Forbindelse med de Roeskildske Brödre, om hvilke han formoder, at de havde en Elefant til Skioldmærke, og at Rygtet herom kan have foranlediget Sagaskriveren til at lade den danske Helt före dette Dyr i sit Vaaben.

****) Bircherod p. 68.

VII.

Men Forbindelsen mellem Elefanten som et i Naturen levende Dyr og Elefanten som Ordenstegn er det, som især har sysselsat vore Oldgrandskere. Det var naturligt, at deres Opmærksomhed blev henvendt til Korstogene. Thi den Formodning, en lærd Jesuit Sigismund Marquart, som opholdt sig i Danmark omtrent i Aaret 1659, og beskiæftigede sig med Undersögelser om Elefantordenens Oprindelse *), yttrede: at Knud den Stores Thingliths, eller hans staaende Hær af 3000 eller af 6000 Mand, som bare forgyldte Vaaben og havde deres egne Love, have været Spiren til Ordenen, vil nu ikke mere fortiene nogen Opmærksomhed. Men ligesom hele Ridderværsenet blev uddannet i Korstogene, og især Ridderordenerne have deres Oprindelse fra dem; saa var det og saare naturligt, at man i Undersögelsen om vore Danske Ordeners Opkomst allerförst henvendte Tankerne til disse Kriges Histo-

*) Hans Skrift, som ligger i det Kongelige Franske Bibliothek under No. 6058, og hvoraf de Kongl. Ordeners Archiv har et Udtog, afhandler i den anden Bog Elefant-Ordenens Oprindelse. Forresten veed jeg ikke om denne Mand har udgivet noget i Trykken. Jeg har sögt hans Navn forgiæves i Ribadeneira's, Alegambes og Sothwells Biblioth. Scriptor. Societ. Jesu, Romæ 1676 Fol. som gaaer indtil 1675.

rie *). Maatte det kun være mueligt at finde noget sikkert Beviis! Ikke just, fordi Korstogene have havt en langt mindre umiddelbar Indflydelse paa de Nordiske end paa de sydlige Nationer **); thi desuagtet havde jo dog et eller andet mærkværdigt Factum kunnet give Anledning til en Ordens Oprettelse, da det ikke lader sig nægte, at jo Danske have været med i disse Krige; men fordi vi ikke kiende noget saadant Factum, til hvilket Elefant-Ordenens Oprindelse med overveiende Rimelighed kan knyttes.

Den sandsynligste af alle Formodninger, som ere blevne bragte paa Bane, er den: at Nordboer have været med ved Nicea's Erobring i første Korstog 1097 under Gottfred af Bouillon's Anførsel, og at til Erindring om denne Stads, og om Jerusalems kort derpaa fulgte Indtagelse, Decorationer vare blevne uddeelte til de tapperste Mænd, med Nicea's Vaaben, en Elefant, paa den ene, og den hellige Jomfrues Billede paa den anden Side. En Formodning som Hr. Etatsraad Kall har udviklet med sin sædvanlige Lærdom i en Afhandling: *Formodninger om Elefantorde-*

*) Wedel Simonsens Danske Adels- og Ridderstands Historie. S. 99.

**) Jevnf. min Afhandling: über die Wirkungen der Kreuzzüge auf den Norden i Vermischte Beiträge zur Kirchengeschichte. S. 355. og den Danske Reformationshistorie I. S. 169.

nens Decoration og om denne Ordens förste Oprindelse, som giemmes i det Kongelige Ordens-Archiv, og hvoraf Prof. Wedel Simonsen har benyttet sig i hans historiske Udsigt over Nordiske Valfarter og Korstog til det hellige Land *).

De Danskes og andre Nordboers Deeltagelse i det förste Korstog, som bevises af saa mange samtidige Forfattere **), kan ingenlunde nægtes. De have og taget Deel i Nicea's Beleiring; og en Dansk Prinds, ved Navn Svend, som Suhm holder for at have været en Sönnesön af Svend Estrithsen ***), drog med 1500 Ryttere Gottfred til Hielp, da denne efter at Nicea havde overgivet sig, beleirede Antiochia; men han blev overfaldet af Tyrkerne, og efter den tapperste Modstand med næsten hele sin Hær nedlagt i det nuværende Caramanien ****). Alligevel maa jeg drage i Tvivl, at Gottfred af Bouillon har i Anledning af Nicea's Erobring uddeelt Ærestegn; og det af flere Grunde. Deels nemlig var det ikke egentlig Korsfarerne, som kom i Besiddelse af Staden. Thi, skiöndt det især var at tilskrive deres Tapperhed, at den gik over efter en tem-

*) S. 208.

**) Citaterne findes hos Wedel Simonsen. S. 66. følg.

***) Historie af Danmark. V. p. 39.

****) Hans Navn er foreviget af Tasso i en skiön Episode af Gerusalemme liberata, Canto VIII.

melig langvarig Beleiring: saa bleve de dog aldeles skuffede i deres Forventning, da Staden ikke overgav sig til dem, men til den græske Keiser Alexius, og plantede dennes Bannere paa sine Mure *). Deels kiender jeg ikke noget Beviis for, at allerede dengang, i Slutningen af ellevte Aarhundrede, Decorationer, som ligne vor Tids Ordenstegn, have fundet Sted. De verdslige Ridderordener bleve nemlig efterhaanden dannede efter de Geistlige. Johanniterne og Tempelherrerne, som vare de ældste, bare intet andet Tegn end et paa Kiolen syet Kors, og dette ikke engang i deres Ordeners første Dage. Men da Nicea og selv Jerusalem blev indtaget, var Tempelordenen ikke engang stiftet, og Johanniterne havde endnu ikke grebet til Sværdet, men vare alene sysselsatte med de Syge i deres Hospital. Ei heller tör jeg antage, at Gottfred, om end Decorationer dengang allerede havde været i Brug, skulde have uddeelt deslige iblant de Riddere, som fulgte hans Bannere, da denne ædle Helt holdt sig selv uværdig til at modtage Titel af Jerusalems Konge; ei heller vilde lade sig salve og krone med en Guldkrone paa det Sted, hvor Kongernes Konge, Guds Sön, havde baaret Tornekronen paa sin Lidelses-

*) Gibbon X. p. 288. Wilkens Geschichte der Kreuzzüge. I. S. 150.

Dag *); og følgelig neppe vilde have uddeelt verdslige Hæderstegn til sine Medstridere, der havde erobret den hellige Stad. Endelig er det ogsaa paafaldende, at ingen af de Forfattere, der saa udförligen fortælle det förste Korstogs Historie, berörer denne Sag, som dog maatte have vakt megen Opmærksomhed. Og omendskiöndt det vel ikke i de fleste Tilfælde er saa rigtigt, at bruge Forfatternes Taushed som et Argument, synes dog her en Undtagelse vel at kunne finde Sted. Endelig kan jeg ikke heller dölge en Tvivl, jeg har imod den Formening, at Elefanten har været Nicea's Vaaben. Den Idee, vi forbinde med en Stats, eller en enkelt Byes og en Families Vaaben, synes ikke at være saa almindeligen anvendelig paa Oldtiden; og kan alene da, men selv med megen Indskrænkning, være passende, naar en vis enkelt Forestilling er enten herskende, eller dog hyppig paa en Stads gamle Mynter. Saaledes finde vi Pegasus jevnlig paa Mynterne af Korinth og dets Colonier, Koen med en Kalv, som patter den, og Alcinoi Hauge paa Dyrrhachii, Hestehovedet, eller en staaende Hest paa Karthago's, Natuglen paa Athens, Silphium, den Vext, hvoraf Asa foetida udsveder, paa Cyrenes, det indskaarne Skiold paa Thebens, en tveægget Öxe paa Tenedos's, Labyrinthen paa det cretiske

*) Assises Jerusalem. Preface.

Cnossus, Skildpaden paa Peloponnesens Mynter. Paa andre see vi Forestillinger som i det græske Sprog udtrykke en Stads Navn. Persillien, Apium Silveste, paa Græsk Σελίνος paa Mynterne af Selinus, et Hierte, Καρδία paa Cardia's, en Löve, Λεών, paa Leontinernes, Guden Pan paa Panticapea's, Granatæblet, Σίδη, paa Sideternes Mynter, o. s. v. Dette er de saakaldte *Armes parlantes*. Men Elefanten var intet Særtegn for Nicea. Blandt mere end 400 Mynter fra denne Stad, over hvilke Rasche giver Fortegnelse i hans Lexicon rei numariæ, finder jeg kun tre Keisermynter, paa hvilke, dog ikke en enkelt Elefant, men fire Elefanter sees foran for Bacchi Vogn. Det er desuden bekiendt, at disse Dyr ikke ere sieldne paa de syriske, at de ogsaa findes paa de numidiske Kongers, og ofte forekomme paa de alexandrinske Keisermynter; saa at jeg, om end en enkelt Elefant skulde sees paa en Mynt af Nicea, dog ikke tör antage, at den har været Stadens Vaaben. Skulde dette ogsaa antages, da kunde det dog ikke være noget Beviis for den Tidsalder, hvorom det her gielder, med mindre Mynter fra Middelalderen med denne Forestilling bleve fremviste. Men neppe ere saadanne til, da de fleste Stæder havde under de senere romerske og de byzantinske Keisere mistet deres Myntrettighed, og Mynter, slagne af Stæderne selv

efter det tredie Aarhundrede, höre til de störste Sieldenheder; ei at tale om, at Nicea i Korstogenes Periode var under Seldschukkernes Herredömme, som neppe havde tilladt Staden at udöve Myntregalet. Men uagtet alle disse Vanskeligheder maae vi dog holde fast ved den Forestilling, at vore Fædre have tænkt sig Elefanten i Forbindelse med Korstogene; da vi ellers ikke kunne begribe, hvorledes de skulde være komne til at vælge dette österlandske Dyr, og da det omtalte Vaaben, som Roeskilde Domprovst förte, eller dog i det ringeste erholdt af Christian II., ogsaa synes at bekræfte denne Sag. Thi i dette Vaabens Feldt, som er tingeret med blaa Farve, der var den franske Nationalfarve, sees syv Lilier omkring Elefanten. Men disse Lilier, det franske Nationaltegn, som den franske Konge skal allerförst i det andet Korstog have sat paa sine Faner istedenfor de gamle Merovingiske Bier, forekomme paa de ældste norske Familiers Vaabener hyppigere end paa nogen anden Nations Skioldemærker, de Franske selv neppe undtagne; og herpaa grunder sig Etatsraad Kalls skarpsindige Formodning *), at Korstogene, i hvilke de norske Krigere for det meeste fægtede i Forening med de Franske eller under de franske Bannere, have givet Anledning til at de satte Lilierne saa

*) Hos Wedel Simonsen om nordiske Valfarter og Korstog S. 100.

hyppigen paa deres Skiolde: thi de findes paa 149 af 500 gamle norske adelige Vaaben. Men forholder dette sig saa, saa torde det ogsaa være en Grund for at antage, at Roeskilde Domprovsts Embedsvaaben ikke var et nyt, men et fornyet Vaaben. Thi i Christian II. Tid erindrede man vist ikke mere Liliernes Betydning, og ingen Aarsag kan tænkes, hvorfor de af Ham skulde være blevne satte i Forbindelse med Elefanten, med mindre det blot skulde have været en Efterligning af franske Skioldemærker uden historisk Grund; hvilket vi dog vel ikke kunne antage at have fundet Sted ved et Embedsvaaben, i hvilket alting maatte have sin Betydning.

Vi kunne altsaa, uden at indlade os i Undersögelser, som vel neppe kunne före til noget Resultat, om, ved hvilken særegen Leilighed Elefanten er bleven saa mærkværdig for de Danske, dog antage som et aldeles rimeligt Factum: at de have bragt Ideen om den med fra Österlandene og især fra de hellige Krige; og da söge at forklare allegorisk, hvad Mangel paa historisk Kundskab forbyder os at oplyse historisk. Men ikke bör vi betragte saadan allegorisk Forklaring som en Nödhielp, da Oldtiden, ja selv den ældste Christne Kirke yndede meget deslige Allegorier: hvilket det nu bliver vor Sag at bevise med enkelte Exempler.

VIII.

Enhver Læser af den hellige Skrift kiender de symboliske Forestillinger af virkelige, men mythisk udsmykkede Dyr, som forekomme hos Propheterne, især hos Ezechiel og Daniel, og i Johannis Aabenbaring, hvis Billeder for störste Delen ere öste af disse. Ogsaa den christne Kirke brugte symboliske Billeder i sine Konstværker. Vi finde saaledes *Duen*, Symbolet paa de Christnes Reenhed og Uskyldighed, *Fisken*, og *tvende Fiske* eller *Delphiner*, hvorved det Navn, de gamle Kirkefædre gave de Christne, *Pisciculi Christi*, betegnedes; deels fordi de ved Vandet bleve indviede til Christi Dyrkelse, deels og fordi det græske Ord Ἰχθῦς indeholdt Begyndelses Bogstaverne af Christi Navn (Ἰησοῦς Χριστὸς Θεοῦ Υἱὸς Σωτὴρ) *). Men især mærkværdige ere de fire Evangelisters Symboler, som omtales i de ældste Kirkefædres Skrifter fra andet Aarhundrede af, og findes fra femte eller siette Aarhundrede forestillede af Konstnere **). Der sees Löven, Oxen og Örnen, foruden Mennesket, hvilket den senere Tid har forvandlet til en Engel, som Evangeli-

*) Disse Forestillinger findes næsten fuldstændigen samlede i Aringii Roma Sotterranea og Boldetti Osservazioni sopra i Cimeterii dei S. S. Martiri. Jevnf. mit Program Symbola veteris ecclesiæ artis operibus expressa. 1819.

**) Symb. vet. eccles. p. 24.

sternes Ledsagere. Men ved den Lyst til Symboler og Allegorier, som var herskende i den gamle Kirke maa det ikke undre os, om vi ogsaa möde saadanne Billeder omtalte, som vi ikke mere finde paa dens Konstværker: og af disse udvælger jeg eet, som især er passende for vort nærværende Æmne. Det er *Eenhiörningen*, hiint skiönne Dyr, hvis virkelige Tilværelse i Naturen er endnu noget problematisk, og som spiller en saa betydelig Rolle i det inderste Asiens Symbolik; thi det findes forestillet paa Murene af Persepolis *), og betegner efter den Zoroasterske Lære den *rene*, idealske Dyriske Verden, som dennes Overhoved og Beskytter **). Det er derfor ogsaa rimeligt, at det Dyr, Hebræerne kaldte ראם *Reém*, der omtales paa flere Steder af det gamle Testament, snarere har været Eenhiör-

*) Niebuhrs Reisebeschreibung II. S. 126 og Tab. XX. S. 134. samt Tab. XXIII.

**) Creuzers Symbolik u. Mythologie. anden Udgave I. S. 721. Rhode über Alter und Werth einiger Morgenländischen Urkunden S. 86. 89 følg. I Zendbögerne beskrives den som et Dyr med tre Been, der hentyde paa de tre Tidsaldere, i hvilke Dyrverdenen skulde vedvare. I Begyndelsen af tredie Tidsalder blev den dræbt af Ahriman, og derpaa begyndte den egentlige Dyrverdens Udvikling. See og den samme Forf. Heilige Sage und das gesamte Religionssystem der alten Bactrer, Meder u. Perser. S. 217. 219.

ningen, end Rhinoceros eller den vilde Byffel *). Men hos de gamle Christne var det almindeligen Symbol paa Korset, da dets lange Horn blev sammenlignet med Korsets Træ **). Omsider, fra Middelalderens Begyndelse af, forlod man denne Forklaring, og tillagde det mangfoldige Dyder. Især synes det at have betegnet Mod, Tapperhed, og Reenhed i Sæder. Derfor digtede man ogsaa, at Eenhiörningen alene kunde fanges, naar den fandtes sovende i Skoven i en ubesmittet Jomfrues Skiöd: en Digtning, vi allerede finde hos Erkebiskop Isidorus af Se-

*) Saa har Septuaginta. V. Mos. XXXIII. 17. κέρατα μονοκερώτος. Ogsaa den ældste Latinske Oversætselse har cornua Unicornui, i Sabatiers Udgave I. p. 394. Vulgata derimod ansaae dette Dyr for Rhinoceros. For at det skal være den vilde Byffel, taler især Job. XXXIX. 9–12. hvor der siges at det vilde være forgiæves at spænde det for Ploven. Men det kommer ikke saa meget an paa, hvad Dyret har været hos de hellige Forfattere, som, hvad de gamle Christne have antaget det for. At forresten den ældste Tid allerede har kiendt Eenhiörningen, bliver, foruden af de Persepolitanske Mindesmærker, klart deraf at den findes indhugget i Muren af et ægyptisk Tempel i Edfu, ikke langt fra Syene. Belzoni's Narrative of the operations and recent discoveries in Egypt and Nubia. London 1820, p. 57.

**) Justini M. Dialogus c. Tryphone c. 91 og 106 paa hvilsidste Sted det hedder: omnium cornuum, unicornium cornu sola figura crucis. Tertullianus adv. Judæos c. 10. contra Marcionem, III. 19. Jevnf. ogsaa Thom. Bartholin de unicornu, cap. 23.

villa *), og efter ham hos mange andre **). Dens Slægtskab med hine Zorasterske Forestillinger kan ikke miskiendes; men det blev ikke derved. Eenhiörningen blev omsider til Symbol paa Frelseren selv, Jomfruen til Christi Moder ***), og hendes ubesmittede Undfangelse blev forestillet under Billedet af en Eenhiörning, som forfulgt af Jægeren söger Tilflugt hos en eensomt siddende Jomfrue.

Det ældste mig bekiendte Mindesmærke, hvorpaa Eenhiörningen forekommer, er en Bispestav, som man troer, at de Tydskes Apostel, Bonifacius Erkebiskop af Mainz, eller den

*) Isidori Origin. Lib. XII. c. 2. Tantæ autem est fortitudinis ut nulla venantium virtute capiatur. Sed sicut asserunt, qui naturas animalium scripserunt, virgo puella præponitur, quæ venienti sinum aperit, quo ille (Unicornu), omni feritate deposita, caput ponit, sicque soporatus velut inermis capitur.

**) Picinelli Mundus Symbolicus no. 560. Virgineo mansuescit amore. Nicol. Uptoni de studio militari Libri IV. pag. 171. Unicornu ferrum non timet. Capitur cum arte mirabili; og nu fortæller han det samme som Isidorus.

***) Picinelli l. c. Virginis nomine Deiparam ceu Reginam Virginum intellexeris, intra cujus sinum sese monoceros horrendus submisit suumque sibi cornu passus est frangi. S. Thomas Villanovanus, concio IV. in Nativ. Domini. Dilectus quasi filius Unicornium. Quid filio Dei similius est quam filius Uncornium? Captus est ipse amore virginis, et majestatis oblitus, carnis vinculis irretitur. Flere see hos Bartholin p. 211.

förste Abbed af Fulda, St. Sturmius, har eiet; i hvis Krumning den sees böiende sine Knæe for et Kors. Dog forklares dette Billede som et Symbol af Klosteret Fulda, der var anlagt i en öde Egn, da Eenhiörningen skal elske Eensomhed. Imidlertid hörte dog *Reenlevenhed* *) til de fornemste Dyder der skulde öves i Klosterne; og at man ogsaa i dem ansaae Eenhiörningen for Symbol af denne, vorder klart af et Malerie i en Codex, hvor Abbeden i Fulda Ratgarius sees staaende med sin Stav i en Bygning, og ved Siden af ham Eenhiörningen springende ud mod en Flok Faar, hvilken den driver paa Flugt, hvorved Munke forestilles, som Abbeden bortjog, uden Tvivl for de Uordeners Skyld de havde begaaet **).

Endnu tydeligere sees Eenhiörningen som et religiöst Symbol, og ganske overeensstemmende med de i det foregaaende udviklede Begreber, paa Malerier af det XV Aarhundrede. Det af den

*) Saaledes kaldes Munkelivet i vore gamle Danske Skrifter som udkom i Begyndelsen af XVI Aarhundrede, til Exempel i den lærde Povl Eliæsens Böger imod Reformatorerne.

**) Bonifacius levede i VIII Aarhundrede, og blev 754 dræbt af de hedenske Friser. Hyrdestaven i det omtalte Malerie, og et andet i Steen hugget Billede, hvor en Troandus, som levede sidst i samme Aarhundrede og stiftede et Kloster, holder Eenhiörningen i sine Arme, findes paa en Kobbertavle hos Eckhardt Rer. Franciæ Orientalis I. p. 640.

vingede Jæger forfulgte og i den hellige Jomfrues Skiöd flygtende Dyr er forestillet i det överste Hiörne af et Malerie som tillægges Renatus, Konge af Neapel og Greve af Provence, og som giemmes i Bispegaarden i Aix *). Et andet, i samme Stads Domkirke, forestiller Maria i en böiet, dog ei knælende Stilling, ligeover for Engelen, af hvilken dog kun Hovedet, den ene Arm og Fordelen af Legemet sees. Mellem dem er Eenhiörningen, som i en rask Fart er sunken i Knæ for Jomfruen. Dens Hoved falder i Hendes Skiöd, Hornet ud til Siden **). Udentvivl skal her Mariæ Undfangelse forestilles, ligesom og paa et tredie Malerie, omtrent fra samme Tidsalder, som bevares i det Storhertugelige Bibliothek i Weimar ***), og paa nogle andre, som findes hist og her i Tydsland ****). Engelen paa det Weimarske Malerie blæser i Basunen, og förer Hundene i Ledebaand; af deres Mund gaae Sedler ud, med Ordene: Veritas, Pax, Misericordia, Justitia.

*) Atlas til Millins Voyage dans les Provinces du midi de la France. Tab. XLIX. til Tome II. p. 345.

**) Mig meddelt af Hr. Capitain og Ridder v. Abrahamson.

***) Curiositeten der physisch-literarisch-artistisch-historischen Vor- u. Mitwelt. Th. VI. p. 133. Taf. IV. Hovedgruppen ville Læserne finde Tab. I. no. 5.

****) Sammesteds. S. 137.

Engelen hilser Jomfruen med Ordene: Ave gratia plena, Dominus tecum; og over hende nedsvæver den Hellig Aand i en Dues Skikkelse.

Men disse religiöse Begreber hindrede ikke, at jo i Heraldiken, i hvilken Eenhiörningen, og især dens Hoved jevnlig forekommer, ogsaa Tapperhed, og alle krigerske Dyder bleve, tilligemed Dyd og Afsky for Last, betegnede med dette Symbol *). Dette er udentvivl Betydningen af de tvende Eenhiörninger som vare det gamle skottiske Rigsvaabens Skioldholdere under Huset Stuart, og maaskee allerede i ældre Dage: af hvilke den ene, da Kong Jacob I. i Aaret 1624 forenede England og Skotland, blev optaget i det storbritanniske Vaaben **).

IX.

Efter at have anfört disse Exempler paa Dyr, som den gamle Kirke og Middelalderen har brugt til religiöse Symboler, tör vi vel i lignende Öiemeed henvende vore Tanker til Elefanten. Den gamle Verden priste allerede dens Styrke, Klog-

*) Speneri Theoria Insignium I. p. 238. Hæping de Jure Insignium c. 9. no. 220 omnium virtutum quæ militem decent, imaginem facit. Aliis signum est animositatis, amoris in virtutem, vitiorum fugæ.

**) Alex. Nisbet Essay on the ancient and modern use of Armories. Lond. 1718. p. 180.

skab *) og mangfoldige moralske Egenskaber **). Den blev endog anseet som et Dyr, der dyrkede Guddommen ***); og især tillagde man den, indtil vore Dage, en hos Dyrene aldeles usædvanlig Kydskhed og Blufærdighed ****). Og saaledes var den, saasnart et Symbol paa disse Dyder skulde tages af den dyriske Natur, særdeles skikket dertil. Thi ligesom den udmærkede Kriger ei alene maa være tapper, men med Tapperhed forbinde Indsigt og Klogskab, saa maa Sædernes Reenhed være en fortrinlig Prydelse for den religiöse Kriger; og Middelalderens Symbolik, som i lignende Hensigt havde sat Eenhiörningen i

*) I Indien forestilles endnu til denne Dag Viisdoms-Guden Ganesha med et Elefanthoved. Barthol. a S. Paulino Systema Brahmanicum p. 170. Tab. XXII.

**) Stederne hos de gamle Forfattere ere flittigen samlede af Hartenfels i Elephantographia curiosa, s. Elephanti descriptio, Erfurt 1715. Jevnf. ogsaa Artiklen om Elefanten i Buffons Hist. Naturelle Tome XXVIII. Antiquarisk og historisk er denne Gienstand bleven afhandlet i Cuperi exercitationes duæ de Elephantis in numis obviis. Hagæ 1719.

***) Især den hvide Elefant. Stederne findes hos Hartenfels p. 143.

****) Hartenfels p. 189. Han anförer p. 191, at Sisnandus Hermigilds Sön har med Hensyn hertil valgt sig til Symbol en Elefant omgiven af Myg, som den dræber ved at trække sit Skinds Rynker sammen. Men hvo denne Sisnandus har været, og til hvad Tid han har levet, kan jeg ingensteds finde. Formodentlig var det en Spansk Vestgothe, men neppe den under dette Navn bekiendte Konge; i det ringeste kaldes denne ikke Hermegilds Sön.

Forbindelse med den hellige Jomfrue, kunde nu ikke være anstödelig for den Tids Fölelse og Smag, naar den paa et og samme Smykke forenede Billedet af det höieste Ideal for qvindelig Reenhed, som var personificeret i den hellige Jomfrue, med Forestillingen af det mægtigste og klogeste Dyr, hvilket den herskende Mening desuden tillagde Egenskaber, som vare saa nær beslægtede med hine menneskelige Dyder, Religiösitet og Kydskhed. Og see vi nu Elefanten paa den Mynt eller det Smykke, Bessarion eiede, staae paa en af Christi Tornekrone omgiven Forhöining og nedhænge fra Skyerne; saa vil det vel være klart, at hele Forestillingen er religiössymbolisk. Saaledes var Elefanten allerede i Romernes Tid Symbol paa Evigheden, og findes paa Mynter, med eller uden Omskriften AETERNITAS *). Den samme Betydning har den udentvivl ogsaa paa et nyeligen udgivet Basrelief fra Aaret 1539 **), hvor en Sommerfugl, Udödelighedens Symbol, flyver hen imod den. Og at ogsaa i Danmark under Kong Christian I. og Kong Hans religiöse Forestillinger bleve forbundne med Elefanten, vorder beviisligt af den Tegning, Bir-

*) Cuper de Elephantis p. 227. följg.

**) Krause drei Kunsturkunden der Freimaurerei. S. 584. Tab. III. fig. 5.

cherod giver *), hvor under Elefanten, som staaer i Tornekronens Kreds, sees tre Söm, udentvivl Christi Korses Nagler; de samme som ere forbundne med Klöverbladet i det holsteenske Vaaben, til Erindring om Grev Adolf III. Krigstog til Palæstina imellem Aarene 1189–1192.

X.

Men vi vende nu tilbage til Broderskabet i Roeskilde, hvis Skriftefader förte Elefanten i sit Embedsvaaben, for at söge efter flere Beviis for dets Forbindelse med Elefantordenen. Og her möde vi et Brev fra den lærde Biskop Ove Bilde i Aarhuus til Kong Christian III. Kantsler Johan Friis, der af ham havde begiert Oplysninger om det *Sælskab* (Smykke) *som Herrer og Konger pleiede her uti Rigett at schinche och udgiffve.*

Herpaa svarede Biskoppen **):

1. At have i sin Ungdom hört, at den Tid gammel Kong Christian var i Rom, gav Pave Sixtus IV ham og hans Afkom, Konger i Danmark, et Orden in memoriam passionis Domini Salvatoris nostri til den christelige og merkelige Fundatz Kong Christian havde stiftet funderet og

*) De Ordine Elephantino Tab. VII. no. 7. ad. p. 81.

**) Brevet er udgivet af Langebek i Dänische Bibliothek II. p. 106, og findes aftrykt i Tillægene under no. 4.

giort i Roeskilde Domkirke i de hellige tre Kongers Capel.

2. At Kongen maatte tage i samme Orden Herrer, Fyrster, Riddere, Gode Mænd, Fruer og Jomfruer, som af Adel vare komne, og begiærede at være i denne Orden.
3. At de maatte og skulde bære et Sælskab; nemlig en Elefant og et Speil (Fladen hvorpaa Elefanten stod) i Lignelse med en blodig Tornekrone, og tre blodige Nagler, in honorem & memoriam passionis Domini Jesu Christi Salvatoris nostri; hvorfor de bleve begavede med mærkelige og besynderlige Aflader, Privilegier og Friheder.
4. At de skulde være pligtige til at tiene Gud med nogle Almisser og Messer til Erindring om hans Lidelse og Död; samt med nogle andre Artikler, som Bilde ikke mere kunde erindre, besynderlig de Dage, paa hvilke de vilde bære Tegnet eller Smykket.
5. At, naar de döde, skulde alle Smykker afleveres til Capellet i Roeskilde.
6. At Kong Hans bar dette Tegn til sin Dödsdag, ogsaa paa Festdage og ved Giæstebud, og holdt det i stor Ære og Værdighed, som mange endnu vitterligt er.
7. At han tog med sig i samme Orden og Broderskab gamle Kong Henrik (VIII) af England, og

Kongen af Skotland, sin Söstersön, samt mange Herrers og Fyrsters Sendebud, som han slog til Riddere, og mange af Danmarks Raad og Adel; desligeste Fruer og Jomfruer, baade af vores (Bildes) Slægt og Ungdomsvenner, og andre flere i Riget.

8. Bilde erindrer vel af sin Ungdom, at mange gode Mænd, som Riddere vare, bare deres Smykke forgyldt; de andre gode Mænd, som ikke vare Riddere, droge og bare deres Tegn uforgyldt udi höitidelige Dage og til mærkelig Værtskab og Forsamling; som mange mærkelige Mænd endnu levendes vitterligt er og vil drages til Minde at seet have.

9. Kongebreve angaaende denne Orden maatte findes i Archivet; med mindre Kong Christian (II) havde fört dem bort med sig ud af Landet, eller de ere forkomne i sidste Krig. Dog kunde de, eller Copier af dem, maaskee eftersöges i Capellets Archiv.

XI.

Dette Brev havde allerede Bircherod, længe förend Langebek udgav det i Originalsproget, meddeelt i en latinsk Oversættelse *); og enten han eller Hirtzholm, hvis Manuscript om Orde-

*) De ord. Eleph. p. 32.

nens Historie han bearbeidede, havde faaet det af Professor Thomas Bang, der havde fundet det iblandt Manuscripterne i sit Bibliothek *), og attesteret sin Gienparts Rigtighed efter Originalen **). Ogsaa Ole Worm har kiendt det, og ikke yttret nogen Tvivl imod dets Ægthed ***). Alligevel har man omsider draget denne i Tvivl, fordi det ikke har været kiendt af andre end Bang og af dem, han meddeelte det, og fordi ingen flere Copier deraf ere fundne; hvorhos man dog burde have betænkt, at det var en privat Skrivelse og intet Archiv-Document, og at dets relative Vigtighed først blev indseet længe efter. Ja man har endog troet at opdage historiske Urigtigheder deri ****).

*) Dette bevidner Jesuiten Marquart i det ovenfor anførte Manuscript. Han havde faaet en Afskrift meddeelt af Prof. Wilhelm Lange.

**) Klevenfeldt om Elefant-Ordenens Alder i Suhms Samlinger I. p. 51.

***) I Brevet til Stephanius, som havde meddeelt ham Bildes Brev. Epist. Tom. I. p. 290. Iblandt Fremmede har, foruden Jesuiten Marquart, den berömte engelske Antiquar Elias Ashmole kiendt og omtalt det i hans Skrift om Hosebaandordenen. Han havde faaet det meddeelt af den danske Gesandt Christopher Lindenau, og yttrer aldeles ingen Tvivl mod dets Ægthed, hvilken han dog i historisk og antiquarisk Henseende var fuldkommen i Stand til at bedömme. Hans Ord findes hos Bircherod p. 31.

****) Bircherod. p. 34. Prof. Wilhelm Worms Dom over Hirtzholms Værk om Elefantordenen, i Langebeks Sam-

En nöiere Undersögelse og Bedömmelse af dets Indhold vil altsaa ikke være overflödig. Men forinden maae vi tage tvende Omstændigheder i Betragtning:

Först: at Ove Bilde, som i sine yngre Aar, medens han endnu var Provst i Viborg Domcapitel, var Kong Hans's Kantsler, og stod i saadan Naade hos Kongen, at denne formanede sin Tronfölger til at bede ham om at blive hos sig, hvis han kunde formaaes dertil, end videre var af en af de ældste adelige Slægter, följelig kunde have havt Leilighed nok til at höre tale om deslige Gienstande, som angik adelige Forbindelser og Broderskabet. Efter Kongens Död blev han 1515 Biskop i Aarhuus. Brevet til Johan Friis, som dengang var Rigets Cantsler, maa være skrevet efter Christian III. Tronbestigelse, maaskee, som Marquart siger, i Aaret 1538, altsaa til en Tid, da Ove Bilde endnu var ved sin fulde Kraft. Han döde först i Aaret 1555.

Dernæst: at han ikke skriver efter Documenter, dem han, som Brevet viser, ei kunde raadföre sig med, da han ikke engang vidste, hvor de vare at finde, men af Hukommelsen; men dog taler som om ganske bekiendte Sager,

linger om de Danske Ridderordener, hos Suhms Samlinger. I. 3. p. 93.

og derfor beraaber sig paa de endnu levende Menneskers Vidnesbyrd.

Endelig, at Sproget er aldeles overeensstemmende med den Tids Sprog; og at dets ærlige jevne Tone taler for Brevets Ægthed.

Men skulde alle de Haandskrifter være falske, som komme uventet for Dagen, og ikke i forrige Tider ere læste af mange: hvorledes vilde det da see ud selv med vor classiske Literatur? med den Homeriske Hymnus in Cererem, med den nyeligen opdagede Fronto, og med saa meget andet? Ogsaa Critiken kan overdrive sine Fordringer, og det er ligesaavel Historikernes Pligt at bedömme og at forkaste disse, naar de gaae til Yderlighed, som at antage dem, naar de ere overeensstemmende med Lovene for den sunde historiske Grandskning.

1. Den förste Artikel i Biskop Ove Bildes Efterretning er maaskee den, som kan vække den meste Tvivl. Han siger nemlig: at have hört i sin Ungdom, *at Paven, dengang Christian I. var i Rom, gav ham og hans Efterfölgere en Orden til det af ham stiftede Broderskab.* Dette er ikke saa aldeles nöiagtigt; thi Kongen uddeelte allerede forinden Kieder, som hörte til Broderskabet, hvilket selv vorder klart af Diplomerne til Edw. Giustiniani og Geminianus,

af Aaret 1457 *), og Kongens Brev til Prindsen af Mantua, af Aaret 1462 **). Men Bilde synes at have forvexlet de af Kongen tidligere giorte eller fornyede Indretninger med den pavelige Confirmation; og maaskee kan Paven have tilföiet noget til Smykket. Dette var Worms Mening, at nemlig Tornekronen og Korsets tre Nagler vare Pavens Tillæg ***).

2. *At ogsaa Fruentimmer, adelige Fruer og Jomfruer, kunde være Medlemmer af dette Samfund*, streed, og strider aldeles ikke mod den katholske Kirkes Indretninger og Love. Mangfoldige Confraterniteter bestaae af Medlemmer af begge Kiön. Mange Geistlige Ordener have baade Munke- og Nonne-Klostre som följe den samme Regel, og selv i Ridderordenerne finder den samme Indretning Sted. Tempelherrerne havde saakaldte Söstre ****); ligesaa Johanniterne, hos hvilke der endog ere Non-

*) Langebeks Samlinger om de danske Ridderord. i Suhms Samlinger I. 3die Hefte p. 100. 101.

**) Sammesteds p. 102.

***) Dicam quid sentiam: Ordinem istum Elephanti ab antecessoribus Regibus accepit Christianus. Sed ejus insignia auxit Papa corona spinea & aliis de quibus loquitur Avo Bilde. Epistol. Tom. I. p. 290.

****) Statutenbuch des O. der Tempelherren p. 113. 409. Regulæ Templ. c. 55. 56.

ner *), og de tydske Riddere **). Og skiöndt disse Söstre ikke kunde iagttage Ridderpligterne, saa kunde de dog paa andre Maader virke med til Opfyldelsen af Ordenernes Hensigter, og staae med dem i den saakaldte Communio bonorum operum: og heraf kan da og den Efterretning, som findes hos et Par Forfattere, vinde nogen Rimelighed, at Kong Christian I. har foræret Elefanten til Markgrevinden af Mantua, hvilket baade Hamelmann og Petersen fortælle; hvorhos de bruge det Udtryk, at Kongen gav hende *sit Sælskab* ***). Da nu disse Forfatteres Kröniker ere trykte i eet og samme Aar, 1599, er det meget rimeligt, at den ene ikke har udskrevet den anden, men at de begge have öst af en fælles ældre Kilde. Men mueligt, at disse det danske Confraternitets Söstre dog ikke have

*) Vertot Dissertation sur le Gouvernement de l'Ordre de Malte i den sidste Deel af hans Histoire de Malte p. m. 5.

**) Recherches sur l'ancienne Constitution de l'Ordre Teutonique, et sur ses usages comparés avec ceux des Templiers (par le Baron de Wal) II. c. 18. des religieuses conventuelles.

***) Hamelmanns Oldenburgische Chronick p. 209. Petersens Chronica der Lande Holstein, Stormarn, Ditmarsen und Wagern. p. 126. Er gab, hedder det i begge, der Markgräfinn seine güldene Gesellschaft. Det samme Ord findes i Kong Christian I. Gavebreve, og i Biskop Bildes Brev.

baaret dets Smykke ganske som Brödrene; og jeg har Intet at erindre mod Jesuiten Marquarts Formodning, at de ikke have havt Kieden med Elefanter, men alene Tornekronen med de tre Nagler, eller den hellige Jomfrues Billede.

3. Imod, *at Kong Hans har baaret Broderskabets Smykke,* er der bleven indvendt, at han ikke var Medlem af samme; men at han er kommen ind i et andet Broderskab, som blev oprettet i Odense *). Hvad for et Broderskab dette har været, siges ikke. Maaskee var det, ifölge de af Bircherod givne Oplysninger, Convivium Alienigenarum, for Sudersvendene, d. e. et Broderskab for Skomagersvendene imellem dem indbyrdes, for at bære hinanden til Jorden i Pestens Tid; hvis Beskytter Kongen var, da baade Hans og Dronningens Navne staae överst i en gammel Fortegnelse over Medlemmerne, blandt hvilke der ogsaa vare Biskopper, Geistlige og mange af Adelen **); saafremt ellers dette Broderskabs Sæde var i Odense, hvilken Stad dog ikke nævnes i Dokumentet. Men hvorom alting er, saa er der i den katholske Kirke Intet, som kan være til Hinder for at en Mand jo kan være Medlem af flere religiöse

*) Klevenfeldt i Suhms Samlinger I., 1. p. 50.

**) Hos Bircherod om gamle Gilder i Odense. Suhms Samlinger I. 1. p. 38.

Broderskaber; da Broderskaber ikke ere geistlige Ridderordener*). Ligesaaalidet giendrives Ove Bildes Paastand derved, at Kongens Billeder ikke bære Elefanten **), og at den ikke findes paa hans Mynter. Hvor mange Mynter haves ikke af Engelske Konger efter Edvard III, som stiftede Hosebaandets Orden, med Kongens Billede, uden Ordenstegnet, den hellige Georg? Og Ove Bilde, Kong Hans's fortroelige Minister, bör dog vel staae til Troende i hvad han beretter om hans Personalier!

4. Om at Kong Hans *har sendt Elefantens Tegn til Kong Henrik VIII. af England og til sin Söstersön Jacob af Skotland*, finder jeg intet udtrykkeligt Vidnesbyrd ***): men vel om Venskab og god Forstaaelse mellem ham og

*) Saaledes er, for kun at anföre eet Exempel, den nuregierende Konge af Neapel Superior for tvende Confraterniteter, som hedde: dei Pellegrini, og di S. Luigi di Pallazzo.

**) Den findes end ikke paa Billedet, som er indhugget i hans Liigsteen, forhen i Graabrödre, nu i St. Knuds Kirke i i Odense, Bircherod p. 28, ligesaalidet som paa et andet Billede, Bircherod har ladet stikke i Kobber sammesteds. Der er det en Medaille med et kronet Hoved, som hænger i Kieden.

***) Disse Kongers Navne findes ogsaa i den ovenfor anförte gamle Fortegnelse over Elefant-Ridderne i det kongelige Ordensarchiv; og Elias Ashmole anförer dem i det Udtog, han giver af Brevet i sit ovenanförte Skrift om Hosebaand-Ordenen, uden at yttre nogen Tvivl imod Sand-

begge disse Konger. Lord Herbert af Cherbury beretter, at Henrik VIII. sluttede en Handelstractat med Kong Hans i Aaret 1510, ifölge hvilken et Statut fra 1419, som forböd Engellænderne Handel paa Danmark og Island, undtagen paa een eneste Havn der paa Öen, blev ophævet *). Og at Kong Jacob af Skotland var Kong Hans's trofaste Ven, som stod ham bi med Raad og Daad ved hver Leilighed, og især i Söekrigene med Lybek, er bekiendt af Historien **): saa at Bildes Fortælling, skiöndt ikke hiemlet ved udtrykkelige Vidnesbyrd, ikke indeholder noget urimeligt eller usandsynligt, især hvad Kongen af Skotland angaaer; da Broderskabet i Roeskilde jo havde den Forpligtelse, at bede, og i sit Capel at lade læse Messe for de fremfarne Danske Kongers Sieleroe, fra hvilke jo ogsaa Kongen af Skotland nedstammede ved sin Moder Margareta, Kong Christian I. Datter.

5. *At Ridderne bare deres Smykke forgyldt, andre som ikke vare Riddere, uforgyldt*, bevidner

heden deraf, hvilket han, der saa nöie kiendte den engelske og skotske Historie, dog sikkert vilde have giort, hvis det Modsatte havde været ham bekiendt, eller han kun havde havt Tvivl om Sagen.

*) The life and raign of King Henry the eigth. London 1649. p. 13.

**) Schlegels G. der Könige. p. 79.

Bilde at have seet i sin Ungdom. Det er ikke usædvanligt i de geistlige Ridderordener, at Tegnene ere forskiellige i deres forskiellige Classer. Maltesernes Donater og Oblater bære det saakaldte Antonius Kors, som kun har tre Arme *). Det samme befales ogsaa Donaterne (familiares, eller som de kaldtes paa tydsk, die heimliche) i den tydske Orden **), og de tienende Brödre i den toskanske St. Stephans Orden ***). Men denne Omstændighed beviser ogsaa, at i Kong Hans's Dage, om ikke för, Confraternitetet i Roeskilde begyndte at faae en Ridderordens Skikkelse. I Confraterniteterne ere alle hinanden lige; i Ridderordenerne derimod saaes i hine Dage meget paa Födsel; Adel og Uadel vare derfor adskilte fra hinanden, og omendskiöndt Kirken optog dem i Flæng, vare dog Riddere og Servienter, eller tienende Brödre, afdeelte i tvende Classer. Dog var det intet Nyt, at Confraterniteter nærmede sig i deres Form til Ridderordenernes Indretning. Det var og saare naturligt, da ofte mange fornemme Riddere vare Medlem-

*) Statutum Magni Magistri Claudii de la Sangle i Statut. Hospit. Hierusal. Tit. II. Stat. 36.

**) Duellii Miscellan. Lib. II. c. 25.

***) Statuti dell' Ordine de' Cavallieri di S. Stefano Tit. II. c. 12. p. m. 127.

mer af slige Broderskaber, eller disse bestode alene af Riddere. Det ældste Confraternitet af denne Beskaffenhed finde vi i Spanien; hvor Aar 1245 et saadant blev stiftet i Staden Andujar, til Ære for den hellige Jomfrue og hendes velsignede Livsfrugt, samt til Forsvar for den spanske Grændse mod Saracenerne. Broderskabets Formand var Tempelherrernes Comthur der i Staden; og her var det en Lov, at alle Medlemmerne skulde være Adelsmænd *). Denne Indretning fandt i Følgetiden mange Efterlignelser **).

6. Hertil hörer ogsaa Bildes Udsagn: *at Kongen slog mange Fyrsters og Herrers Sendebud til Riddere, naar han optog dem i samme Orden og Broderskab.* Ogsaa dette viser, at han betragtede og vilde have sit Broderskab betragtet som en Ridderorden; hvorhos det dog forstod sig af sig selv, at de, som allerede vare Riddere, ikke erholdt nyt Ridderslag, da dette, efter de sædvanlige Forestillinger kunde ligesaalidet igientages, som Ordinationen til Kirkens Embeder.

*) Campomanes Dissertaciones del Orden de los Templarios, p. 46. 47. Broderskabets fulde Navn var: la Confradia de S. Maria de los hijos d'algo de la Ciudad de Andujar.

**) Honoré de St. Marie Dissertation sur la Chevalerie ancienne et moderne p. 196.

Endelig bör der ogsaa lægges Mærke til, at Ove Bildes Brev blev foranlediget ved en Forespörgsel fra Rigets Cantsler Johan Friis: *hvorledes det begiffver sig med die Sælskab som Herrer och Konninger pleiede her uti Rigett at schinke och udgiffve, og om der findes nogen besynderlig Register eller Breffve paa.* Danmarks Cantsler maatte da vel vide, at saadant Selskab, d. e. Selskabs Tegn eller Smykke, var til, og pleiede af *Herrer og Konger*, altsaa ikke blot af *een* men af *flere* danske Konger, at udgives og bortskienkes. Men tillige fremlyser af Spörgsmaalet, at det i endeel Aar, altsaa i det mindste under Frederik I. og Christian III. ikke var skeet. Derfor henvender han sig nu til Rigets forrige Kantsler, som tillige var den lærdeste og billigste af de katholske Prælater, den som stod sig bedst med Regieringen og med Reformationens Venner, og om hvem han formodede, at han paa Stands og Embeds-Vegne maatte vide bedst Beskeed med Sagen.

XII.

Det vil nu ikke vække Forundring, naar vi læse i Christian I. Historie, at denne Konge uddeelte Kieder. Saaledes finde vi, at han i Aaret 1457 har udmærket en ædel Genueser, Edward Giustiniani, og en Ridder Geminianus fra Tre-

viso *), som var hans Gesandt, — hvor, vides ikke — med dette Naadestegn; *hvormed vi*, som det hedder i Brevet til Geminian, *pleie at omgive Vore Skuldre overeensstemmende med Vor Majestæts Hæder, og pryde Riddere og Adelsmænd til Tegn paa Vor Storhed* **). Men mærkværdigt er det, og hentyder paa noget mere end en Naadeskiede, at de Fremmede, som erholdt dette Smykke, först maatte hylde Kongen, hvilket hans Cantsler Biskop Marcellus af Skalholt ***) udtrykkelig siger om Edward Giustiniani, hvem han, i Kongens Navn, optog i Broderskabet, hvis Love denne desuden maatte forpligte sig til at efterleve ****). Nu kan det og saa meget let-

*) Suhms Samlinger I. 3. p. 100. 101.

**) Quâ (torque) collum nostrum regium et humeros nostros circumambire pro nostræ majestatis gloria solemus, et milites et nobiles ac generosos in signum nostræ magnificentiæ decoramus.

***) Om denne Prælat, som en Tidlang förte Titel af Erkebiskop af Trondhiem, hvortil Kongen havde ladet ham vælge, see Finni Johannei Hist. eccles. Islandiæ II. p. 341. 478. og Werlaufs Afhandlinger til Kong Christ. I. Historie S. 2 följg. hvor og Stridighederne i Anledning af dette Valg udförligen fortælles.

****) Nos vero, siger Biskoppen, --- de jussu regalis Magnificentiæ dictum Edwardum coram nobis] reverenter prostratum, præstito prius manuali fidelitatis Domino Regi et suis sedibus (læs hæredibus) jurejurando (ved Haandslag) et de observandis institutis ad illam fraternitatem decretis, voto præmisso, torque prædicta, de manibus

tere indsees, hvad Kiede det var, Kongen forærede Prinds Franco Frederik *), den ældste Sön af Markgreve Ludvig III. Gonzaga af Mantua, hvilken ved sin Gemalinde Barbara, den Danske Dronning Dorotheæ Söster, var saa nær beslægtet med ham. Vi have endnu Kongens Brev af 1 Decbr. 1462, som fulgte med Kieden **). En blot Naadeskiede kunde denne ikke være, da Prindsen var en regierende Fyrstes Arving. Men det var Broderskabets, i hvilket han, som en nær Paarörende af Kongehuset, blev optaget, for at forene sine Bönner med de Övriges for de afdöde Forfædres Siæle. Omsider, paa sin Hiemreise fra Rom i Aaret 1472 ***), forærede Kongen hans Fader Markgreve Ludvig III. *sit gyldne Flus, en*

nostris insignivimus, et collo ac humeris suis circumdedimus. Suhm I. c. p. 100.

*) Denne Prinds, som var föd Aar 1439, kiendes ellers kun under Navn af Frederik. Han kom til Regieringen Aar 1478. See L'art de verifier les Dates Tome V. p. 202.

**) Suhm p. 102.

***) Paven forærede Kongen i Rom den gyldne Rose, hvilket dengang blev anseet for et stort Kiertegn. Den var tilforn höitideligen indviet af Paven; og Kongen bar den, da han kom ud af S. Peders Kirken, i sin Haand igiennem Roms Gader i stor Procession indtil Cardinal a Vinculis S. Petri Pallads, hvor han var buden til Giest. Hvitfeld I. p. 942. Hamelmans Oldenb. Chronik p. 207. De Italienske Forfattere tale Intet derom, end ikke Carlo Cartari i hans Bog: la Rosa d'oro Pontificia, Racconto istorico. Roma 1681, i hvilken ellers alle Fyrster ere

Elefant, som Hvitfeld siger *). Med hvilke Ord han aabenbar sætter Elefanten i samme Classe som det gyldne Skinds Orden. De Italienske Forfattere give ingen Efterretning herom, men omtale kun Kongens Reise til Rom; ikke engang om hans Besög i Mantua har jeg kunnet finde no-

nævnte, hvilke Paven har giort denne Foræring. Et andet Vidnesbyrd herom findes paa Slottet Gottorf, hvor den hele Handling er i Dronningens Gemak malet af v. Ovens Under Pavens Trone staae følgende Vers, som Hs. Durchlauchtighed Landgreve Carl af Hessen naadigst har meddeelt mig:

Zu Rom dem König er wohl ging;
Vom Pabst die güldne Ros' empfing,
die ihm Eugenius verehrte,
und dadurch gross Geheimniss lehrte.

Maleriet er formodentlig af Slutningen af XVII eller Begyndelsen af forrige Aarhundrede. Pavens Navn er urigtigt, det var Sixtus IV, som dengang regierede. De store Hemmeligheder, som omtales i Verset, ere Rosens mystiske Udtolkning. Vi lære denne at kiende af Pave Innocentii III, som döde 1216, Prædiken in Dominica Lætare seu de Rosa. Af denne erfare vi, at ligesom der ere tre Ting i Rosen: Guldet hvoraf den er giort, og Moschus samt Balsom, hvormed den er opfyldt; saa betegnes derved Christus og hans tre Substantser: nemlig hans ufordærvede menneskelige Natur, som forestilles ved Guldet; hans fuldkommen dydige Siel, der tilkiendegives ved Moschus, og hans Guddom, hvis Billede Balsommen er. Flere mystiske Betydninger af senere katholske Forfatteres Skrifter giver Cartari i den anförte Bog, p. 30 følg.

*) D. R. C. p. 943. Han nævnes i den gamle Fortegnelse paa Elefantridderne.

get i denne Stats Historie. Endog i det franske Værk l'art de verifier les Dates omtales Kongens Besög hos Markgreven som et Rygte og uden Tidsbestemmelse *). Archivet i Mantua, hvis det endnu er til, maatte dog vel kunne give nærmere Oplysning om Kongens Ophold der, maaskee og om hans Foræring til Markgreven.

At Kong Hans gav Elefanten til mange Kongers og Fyrsters Sendebud, som han slog til Riddere, samt til Kongerne af England og Skotland, bevidner Ove Bildes Brev. Men ikke vil jeg beraabe mig paa Ridderslagene ved hans Kroning 1483, som Hvitfeld omtaler **), fordi han ikke siger udtrykkelig, at Elefanten tillige blev uddeelt; skiöndt denne Act maa have været meget höitidelig, da Efterretningen om den formodent-

*) Tome V. p. 202. On parle aussi d'une visite, qu'il (Markgreve Ludvig III) reçut de l'Empereur Frederic III et de Christiern I Roi de Danemarc, mais sans en marquer la date.

**) Pag. 974. Ellers kunde man maaskee troe, at en fornem Nederlænder Hr. Dirck van Reynden, Herre til Hemmen, som nævnes i den gamle Fortegnelse i det Kongl. Ordens-Archiv, og hvis Billede med Aarstaallet 1494, findes paa Konstkammeret, dengang har erholdet Elefanten. Thi han er forestillet med Elefantkieden og en i samme hængende Elefant. See Bircherod Tab. IV. p. 27. Gesandten Klingenberg skal have kiöbt dette Billede i Holland. Men om end Maleriet selv er gammelt, saa er dog Kieden, ifölge de Undersögelser, Ordenskantsleren sal. Geheime-

lig har givet den Spanske Gesandt hos Kong Frederik III. Grev Rebolledo Anledning til at holde Kong Hans for Ordenens Stifter *).

Fra Kong Christian II. Tid savnes Efterretninger. Thi de Ridderslag, han foretog efter sin Kroning i Stokholm 1520, tör vi ligesaalidet, som Kong Hans's nys omtalte, sætte i Forbindelse med Elefanten, da denne ikke nævnes *); uagtet Ole Worm synes at have tænkt paa den ***).

Statsminister Grev J. G. Moltke har ladet anstille, tilföiet af en nyere Haand. Og selv mod Maleriets Alder ere der ikke ubetydelige Tvivl.

*) Han omtaler i sine Selvas Danicas cap. XI. (Ocios del Conde Don Bernardino de Rebolledo. Madrid 1778) Tom. I. p. 430. Elefantordenen i dens ældre og nyere Skikkelse:

Es tradicion, que instituyó la Orden (nemlig Kong Hans)
(imitando las otras Militantes)
de la Virgen Maria,
en que de una cadena de elefantes,
que de la castidad simbolo hacia,
el simulacro Virginal pendia;
de que ya (til Kong Frederik III Tid) no hay memoria,
Ni facilmente nos la de la historia:
porque la novedad (den lutherske Lære) siempre triumfante
en siglo de opiniones perturbado,
la catena y la imagen ha trocado
por solo un elefante.

**) Dog bör jeg melde at i den omtalte Fortegnelse over Elefant-Ridderne læses: Hr. Mogens Gyldenstiert til Stiernholm blev slagen til Ridder af Kong Christian II. i Stockholm, og döde i Kiöbenhafn anno 1569, 8 October.

***) Epist. ad. Jo. Cabelovium Tom. I. p. 402.

Han selv synes ikke engang, i det ringeste ikke jevnlig, at have baaret Elefanten, men det gyldne Skind; maaskee fordi han ingen Ven var af den katholske Geistlighed, og derfor vel ikke heller yndede de med Kirken saa nöie forbundne Confraterniteter. Det har altsaa udentvivl været en Forvexling med det gyldne Skind, naar Malere have givet ham Elefanten paa Brystet, saaledes som han sees paa Kobberet til Schlegels Historie. Forresten er det bekiendt, at Kongen tog en stor Deel af Rigets Archiv med sig paa sin Flugt til Holland. Undersögelser maatte altsaa anstilles der, saafremt endnu noget er at finde; hvilket dog er meget tvivlsomt, da alle Eftergrandskninger hidtil have været frugteslöse.

Under Frederik I. og Christian III. findes aldeles intet Spor til Elefanten. Formodentlig var Smykkets daværende Form, da et Mariebillede hængte i den af Elefanter og Kors sammensatte Kiede, Aarsag i, at begge Konger ikke uddeelte den, ligesom de ei heller vedligeholdt det Roeskildske katholske Broderskab, hvis Medlemmer da vel for det meste uddöde under disse tvende Regieringer. Thi Reformationen havde tidlig vunden Bifald i denne Bye; og endog Domkirkens Canniker, blandt hvilke ogsaa den lærde Povl Eliæsen havde sit Sæde, viste sig, ihvorvel de vare den gamle Lære hengivne, dog

meget maadeholdne *). Det er da ikke at formode, at de, efter at Reformationen var fuldkommen indfört, skulde have offentligen begunstiget hiint Broderskab, eller tilladt det at holde nogen Forsamling i dets Capel, hvilket selv Roeskilde Byes Indvaanere sikkert ikke vilde have været ligegyldige ved.

Alligevel kan dog Cantsler Joh. Fris's Spörgsmaal til Biskop Bilde give Vink om, at Christian III., da nu efter Herredagen i Kiöbenhavn 1536, hans derpaa fulgte Kroning og de nye Biskoppers Indsættelse, samt Universitetets forbedrede Indretning, den Evangeliske Lære var rodfæstet i Riget, har tænkt paa at fornye Broderskabet efter Protestantismens Gsundsætninger; og at Adelen har önsket at erholde et Hæderstegn, ligesom det fandtes i andre Stater. Dog læse vi intet herom hos Samtidens Forfattere, og först under Frederik II. kommer Elefanten atter tilsyne. Den sees allerförst paa denne Konges Mynter af Aaret 1582, skiöndt ikke hængende som Ordenstegn under det Danske Vaaben, men fritstaaende paa Mynternes Revers **). Paa samme Maade staaer ogsaa paa ældre Brabandtske Mynter det gyldne Skind paa Reversen, længe

*) Den Danske Reformationshistorie I. S. 598 følg.

**) Det Danske Myntværk. III Classe. Tab. V.

efter at Ordenen var stiftet*). Derimod sees det paa de nyere af XVIde Aarhundrede som et Ordenstegn hængende under det österrigske og spanske, paa samme Maade som den 1578 af Henrik III. stiftede Helligaandsorden under det franske Vaaben, paa disse Rigers Mynter. Ligesaa see vi Elefanten överst paa et samtidigt Tapetseri efter Nederlænderen Hans Kniepers Cartons, som forhen var paa Kronborg Slot, og nu giemmes i Museum for Oldsagerne paa Universitets-Bibliotheket; hvorpaa Kong Frederik II. og hans Sön, daværende Kronprinds Christian, forestilles. Et sikkert Beviis paa, at Elefanten var under Kong Frederik II. vel bekiendt i Danmark. Og i en Dedication til Christian IV. foran fierde Bind af Hieronymi Henninges Theatrum Genealogicum, (trykt i Magdeborg 1598) sees paa Bagsiden af Titelbladet det danske Vaaben, under hvilket Elefanten hænger i en Kiede, endskiöndt denne Konges Mynter, som fra 1590 af, liig Frederik II. Præg, undertiden vise Elefanten fritstaaende paa Reversen, först med hans Kroning 1596 begynde at

*) Mieris Histori der Nederlandsche Vorsten. 1732. Fol. pag. 144. paa Mynter af Maximilian af Österrige og Maria af Burgund 1478; ligesaa Fyrstaalet alene paa de samme Fyrsters Mynter p. 232. paa en med Ordenens Stiftelse samtidig Mynt ved Siden af Vaabenet, og paa samme Mynts Revers, p. 42, saaledes og paa senere Mynter.

bringe den i Foreening med Vaabenet. Den samme Kong Frederik II. slog, da Fyrsterne af Holsteen 1580 toge Lehnet af Kongen i Odense, Benedict Ahlefeld og den berömte Henrik Ranzau til Riddere, og gav dem en gylden Elefant med et Taarn *); endskiöndt den, som har beskrevet Forlehnings-Acten, ikke melder noget derom **). Ogsaa Jörgen Rosenkrands og Tyge Brahe havde faaet Elefanten af Frederik II., uden dog derfor at kaldes Riddere eller Herrer, hvilken Titel ellers kun sieldent blev udeladt. Disse Grunde, hvormed Dr. Gustav Ludvig Baden understötter sin Paastand om Elefant-Ordenens yngre Alder ***), kunne i det höieste godtgiöre, at man til den Tid endnu ikke nödvendigviis maatte være Ridder for at bære Elefanten, og at der var en [illegible]stilstand imellem Selskabet som ade- [illegible]rorden i Navnets [illegible], at [illegible]egn, Hans

*) Ranzaus Portrait ... 0.

**) Wilhelm Worm, hos Langebek ... 3. p. 92. I Fortegnelsen over Elefantordenens Riddere nævnes ikke mindre end 19 Herrer som have bekommet Ordenen af Kong Frederik II.; men Aarstallet tilföies ikke. Benedict Ahlefeldts Navn savnes paa denne Liste.

***) I hans Oversættelse af Bartholin om Danebrogsordenens Oprindelse S. 56.

kunnet give et saadant til beslægtede og allierede Konger og Fyrster? og hvorledes havde Ole Worm, der levede i Kong Christian IV Dage, kunnet giöre Forskiel imellem den af denne Konge stiftede Orden af den væbnede Arm, hvilken De erholdt, som havde udmærket sig i den Svenske Krig 1616, og den *gamle Danske Orden*, Elefanten med en væbnet Arm, som de övrige fik *)?

XIII.

Alligevel paastaaer Dr. Baden, at Kong Christian IV. allerförst i Colding ved Ridderslag under Slesvigs Forlehning den 2 Decbr. 1616 har ophöiet Elefanten til et Ordenstegn; ja, at man ikke engang herfra med Sikkerhed kan regne denne Orden, som en fast og varig Orden, hvilket

*) I Brev til Jo. Cabeljav d. 5 Jan. 1635. Epist. Tomo I. p. 419. Elephas est albus, ab aurea dependens catena, turrim cæruleam pinnatam, rubro tecto insignem, dorso gestans, inter quatuor adamantes effigiem Regis affabre elaboratam ostentantem. A turri coeruleum dependet peristroma; inter quatuor adamantes cataphracti brachium strictum ensem vibrans. *Atque hæc sunt insignia prisci Ordinis Danici.* Novus autem ille Brachium tantum ostentat ex catena dependens .... Hoc nulli, nisi qui in bello Svetico se strenue gesserunt anno 1616, sunt exornati. Reliquis, quotquot inde ad equestrem evecti sunt dignitatem, data sunt *prisca illa Elephanti.* Han sendte sin Ven tillige en Tegning af Elephanten, efter et af en Ven, Equite hujus Ordinis, ham meddeelt Exemplar.

den först synes at være bleven ophöiet til ved Kongebrev af 1634 *). Skulde det hidtil anförte, og selv Worms Vidnesbyrd, samt den gamle Fortegnelse over Ridderne af Elefanten, som begynder at være meget nöiagtig under Christian IV., og anförer baade Aar og Maaneds-Dag ved hver Ridders Navn **), ikke endnu være tilstrækkeligt til at vise Ordenens höiere Alder; saa haaber jeg, at dette vil kunne skee ved Citatet af en Bog, som er ældre end 1616. Den er bekiendt for alle Kirkehistorikere, og har til Titel: Deliciæ equestrium s. militarium ordinum, et eorundem origines, statuta, symbola et insignia, iconibus additis genuinis; studio et industria Francisci Mennenii Antverpiensis. I den Udgave (Colon. Agrippinæ 1613), som findes paa Kongens Bibliothek, og som jeg ligeledes eier, men som ikke er den förste, möde vi pag. 149. Ordo Equitum S. Mariæ s. Elephanti in Regno Daniæ. Hvad Forfatteren veed om den, vil findes i Tillæggene no. 5. Her bemærker jeg kun, at Elefantordenen anföres blandt alle övrige Ridderordener, og at Forfatteren tilstaaer, at han hid-

*) L. c. p. 56.

**) Ifölge den gav Kongen 1616 d. 2 Nov. i Colding Elefanten til 15 Herrer, derpaa i Kiöbenhavn d. 2 Jul. 1632 til 11, og den 4 Octbr. 1634 ligeledes i Kiöbenhavn, til 12; i alt til 38 Herrer.

til ei har kunnet erfare dens Love og af hvem de ere givne. Dog tilföier han, at man holder Kong Christian IV. Fader for dens Stifter. Men naar man undersöger Ordenstegnet som han giver i Træsnit *) og tillige beskriver: en Guldkiede bestaaende af Elefanter med Taarn paa Ryggen, og Kors, fra hvilken Guds Moders Billede nedhænger, omgivet af Solstraaler, under hvilket atter hænger en Guldkreds med tre Nagler, og et skriftligt Emblema: saa erfare vi heraf, at han maa have seet Ordens- eller Broderskabskieder af den gamle Form för Reformationen. Han har altsaa kiendt Elefanten som en til hans Tid existerende Orden; thi fra Nederlandene, hvor han levede **), var Veien ikke saa lang til Danmark, eller Forbindelsen mellem dette Land og vort Fædreland saa vanskelig, at han kunde være i ringeste Uvished herom; men hans Kundskab om Ordenstegnet synes at hidröre fra Christian II. Ophold i Nederlandene, og den Ordenskiede, hvoraf han giver en Forestilling, har formodentlig været tegnet efter en af dem, som i den Anledning vare didhenkomne.

*) Det er det samme, som findes Tab. I. no. 6.

**) Mennens, thi saaledes löd hans Navn paa Nederlandsk var Canonicus i Lier. Jöchers allgemeines Gelehrten Lexicon III. p. 437. Siden blev han Decanus i Antwerpen.

Elefanten i Roeskilde Domprovsts Vaaben paa det af Menenius meddeelte Smykke og paa Kong Frederik II. og Christian IV. Skuemynter, har et Taarn paa Ryggen. Dette mangler derimod i Smykker hos Bircherod, som synes at være ældre.

Det er bekiendt at Elefanterne i Karthaginensernes, Romernes, Grækernes og de övrige gamle Folkefærds Krige vare saaledes væbnede, og at Taarnene vare besatte med Bueskytter. Imidlertid findes, saavidt jeg veed, intet gammelt Monument med denne Forestilling, naar vi undtage en Mosaik i Siena fra Middelalderens Dage, hvor Elephanten med Taarn forestilles som Staden Roms Vaaben *). Elefant og Taarn vare altsaa ikke nödvendigen forbundne med hinanden. Vi ville pröve paa at forklare deres Forening, som i hine Tider ikke mere kunde have sin Grund i Krigsvæsenet, paa en anden fyldestgiörende Maade, og derved tillige bane os Vei til at fremsætte og, saagodt vi kunne, forsvare de nyere Formodninger om Danebrog – Ordenens Oprindelse.

*) Montfaucons Diarium Italicum p. 342. Maaskee kan, i de Tider, da man ikke læste Classikerne, I Macc. VI. 37., hvor en saadan Elefant med Taarn beskrives, have givet Anledning til denne Forestilling; thi Maccabæernes Böger staae jo i Vulgata. En meget ingeniös Formodning af Etatsraad A. Kall.

XIV.

Det var blevet Skik i Middelalderen, i Slagene at före Hovedbanneret paa en af Oxer eller Heste trukken Vogn. Vognen kaldtes paa Italiensk *Caroccio*, paa Latin *Carocium*, og Indretningen, som ellers forlængesiden var bleven forglemt, og alene omtalt i Skrifter om hine Tiders Krigsvæsen, og i Krigshistorier, er bleven mere bekiendt for Efterverdenen ved Tassonis comiske Heltedigt, la secchia rapita, (den rövede Vandspand). Den förste Efterretning om denne Vogn findes fra Aaret 1039, den sidste fra 1325. Formodentlig var det den hyppigere Brug af Cavalleriet, som fortrængte denne Indretning, hvilken man ifölge Arnulf af Mailands Vidnesbyrd almindeligen tilskrev Erkebiskop Geribert af Mailand *). Det var en stærk rödt malet Vogn paa fire Hiul, der blev trukket af fire Par Oxer, som lige til Födderne vare bedækkede med rödt Klæde. Midt paa Vognen reiste sig en meget höi rödtmalet Stang, med en forgyldt Kugle paa Toppen, under hvilken Banneret vaiede imellem et Par hvide Lærreder. Under Banneret var et Crucifix befæstet midt paa Stangen. For paa Vognen var der Plads for nogle af de tappreste

*) Arnulphi Historia Mediolanensis, Lib. II. c. 16. i Muratoris Scriptores Rer. Italicar. IV. p. 18.

Soldater til at forsvare den; bag paa for Trompetere *). Messen blev læst paa Vognen, förend den drog ud, og undertiden forblev Præsten paa den. Majestætisk drog den ud af Staden og förte Hæren, ligesom Pagtens Ark havde anfört Israels Skarer. Omkring den, Stadens Helligdom, var ofte Kampen allerhæftigst: dens Tab blev anseet som den allerstörste Beskæmmelse for en Hær; skulde den overgives, saa skeede det med stor og sörgelig Höitidelighed **). Dens Erobring var den störste Triumph, og en saaledes i Fiendens Magt falden Caroccio blev undertiden bevaret som Trophæe i mangfoldige Aar. Dens Förer, en anseet bevæbnet Mand, kaldtes *Caroccero;* den havde en egen Vagt af de udvalgteste og tappreste Krigere.

*) Dog var Caroccio ikke altid saaledes udziret. Hovedsagen var Stangen, hvorfra Banneret vaiede. Undertiden var den og forsynet med en Klokke. Beskrivelser og Kobberstik, som vise hvorledes den saae ud, findes i Grævii Thesaurus Ant. Ital. II. p. 193. III. p. 1289. Muratori Antiqu. Ital. Tom. II. Dissertat. 26. som især handler om den, og hans Scriptor. Rer. Italicar. IX. p. 760. XVIII. p. 106. XX. p. 661. Jevnför og Simonde histoire des Republiques d'Italie du moyen Age I. p. 394, hvor flere Citater ere anförte. En Forestilling af en, der var særdeles udziret, sees i Steentryk paa vor Tab. II.

**) Simonde beskriver, hvorledes Mailænderne, da de overgave sig i Keyser Frederik I. Vold, Aar 1162 först udleverede Caroccio. Stangen med Banneret blev nedsænkt for Keiserens Trone, og reistes ikke, för han havde givet Befaling dertil. II. p. 133.

Saadan Vagt, bestaaende af 300 unge Mænd af de förste Familier i Mailand, som edeligen havde forbunden sig med hinanden til at forsvare den hellige Vogn indtil den sidste Blodsdraabe, giorde tillige med et lignende Corps af 900 Mand, Udslaget i den Seier, Mailænderne Aar 1176 tilfægtede sig over Keiser Frederik I. *) og af Romuald af Salerno's Beretning om dette Slag sees, hvad der desuden ikke var Aarsag til at drage i Tvivl, at der ogsaa vare Riddere med i denne Vagt **). Et andet Exempel giver ligeledes den Mailandske Historie, da i Slaget ved Cortenova, som Keiser Frederik II. vandt mod denne Stad i Aaret 1237, et udvalgt Corps, som kaldtes gli Forti, de Tappre, havde Vognens Vagt og streed saa mandigen, at Keiseren ikke kunde overvinde det; först da Mailænderne i Tilbagetoget havde frivilligen forladt Vognen, fandtes den den följende Dag berövet alle sine Prydelser blandt de övrige Vogne ***).

*) Sigonius de regno Italiæ Lib. XIV. p. 310. Simonde II. p. 219. Begge disse Corps vare til Hest.

**) Pedites vero Mediolanenses, cum paucis militibus (Riddere, efter Middelalderens sædvanlige Latinitet), qui circa carucam erant — de nemlig p. 95. som vare blevne ved Vognen, da de övrige formodentlig havde blandet sig i Kampen længere borte fra den — simul conglomerati stare coeperunt. Scriptores Rerum Italicarum. VII. p. 215.

***) Keiseren sendte den som Trophæe til det romerske Senat og Folk. Hans Brev derom haves endnu i Petri de Vineis

Den Bolognesiske Caroccio's Vagt er omtalt i Tassonis Digt VI. Bog 27 Strophe:

Seguono i Garfagnini, e il Re (Kong Enzius af Sardinien) sospinto,
Da fatale furor già penetrato,
Dove il Caroccio di sue guardie cinto,
Tra l'oltime ordinanze era fermato.

Fra Occidenten kom denne hellige Vogn til Österlandene og blev brugt i Korstogene. Den förste Efterretning herom finde vi i Historien om det andet Korstog, da Gaufrid Vinisauf udförligen beskriver den, og tilföier, at den var beslagen med Jern og havde en Vagt af udvalgte Riddere *). Efter hvad han beretter, bragte man de Saarede, de Syge, og udmærkede Krigeres Liig derhen, som til det sikkreste Sted, og den fik Navnet Standardum, a stando, fordi den stod urokkeligen fast **). Orientalerne omtale den ligele-

Epistol. L. II. c. 1. Den blev opstillet paa Capitolet. Simonde III. p. 25.

*) Iter Hierosolym. Richardi, i Gale Scriptor. Anglic. Tom. II. p. 349. Han tilföier: huic instrumento conservando electorum militum manus solet, præsertim in proelio campestri, deputari.

**) See og Ducanges Glossarium s. v. Standardum, hvor ogsaa andre Forfattere anföres, som bruge samme Navn. Den beskrives ligeledes i Hugo Placonis Continuatio Guill. Tyrii hos Martene & Durand Collect. Veter. Monumentor. Tom. V. p. 718. og af Ducange i Anmærkn. til Villehardiuin. p. 309.

des, men sieldent *). Bohaddin, den store Saladins Biograph, fortæller, at Saracenerne saae engang en fremragende Fane paa en af Muulæsler trukken og tappert forsvaret Vogn, som efter sin Höide lignede et Taarn, og var overtrukken med fiint Klæde, hvorpaa man hist og her saae röde Kors **). Det kan da ikke vække Forundring, naar vi ogsaa finde Caroccio hos de geistlige Ridderordener, især hos Tempelherrerne. Thi i disses Statuter er det udtrykkeligen befalet, at naar Conventet (i Jerusalem, for hvilket disse Statuter ere forfattede) drager ud i Krigsorden, skal den Broder, hvem Ordensbanneret (le Beauçeant) er betroet, ride foran, og anföre Toget efter Marschallens Befaling, og lade Banneret bære eller kiöre paa en Vogn ***). De samme Statuter byde ogsaa, at Marschallen skal, naar han tager Banneret, befale fem eller sex, indtil ti Brödre-Riddere, at bevogte sig selv og Banneret. Disse Brödre skulle da angribe Fienden rundt om Banneret det bedste de kunne, og skulle

*) Min lærde Ven Hofraad v. Hammer i Wien, en af vor Tids navnkundigste Orientalister, hvem jeg har raadfört mig med i denne Anledning, kiender ingen andre Steder end de her anförte.

**) Schillers allgemeine Sammlung historischer Memoiren. I Abth. III Band p. 117 og 143.

***) Statutenbuch der Tempelherren, p. 217.

ikke adskille eller bortfierne sig fra samme, men holde sig saa nær dertil som mueligt, for at komme det til Hielp, saasnart det geraader i Fare *). Og da Tempelherrerne dog i det ringeste undertiden have brugt Caroccio, saa lider det ingen Tvivl, at jo denne Anordning har været gieldende i saadant Tilfælde. Man tör da ogsaa med Vished antage, at den tydske Orden, som næsten i eet og alt efterlignede Tempelherrernes Indretninger, ligeledes har kiendt og brugt denne Vogn; og i saa Fald vorder dens 99 Statut anvendeligt derpaa, som næsten Ord for Ord overeensstemmende med det nys anförte Tempelstatut **). Men er det nu saa, da er det ogsaa let at formode, at den i Liefland Aar 1198 stiftede Sværdorden, som i sin Forfatning ligeledes efterlignede Tempelherrerne, og endog för sin Foreening med den tydske Orden i Aaret 1230 stod i nöieste Forhold til den, har optaget den samme Fanevogn; saa at de Danske, om de end ikke skulde have seet den i Tydsk-

*) Sammesteds p. 217.

**) Fratres ad custodiam vexilli deputati non recedant ab illo, sed faciant quidquid melius poterunt in vicino. Baron Wal tvivler i sine ovenanförte Recherches sur l'ancienne constitution de l'Ordre teutonique I. p. 119, aldeles ikke om, at jo Tempelherrernes Anordninger om Fanevagten, og hvorledes Ridderne skulde stride for den, ogsaa have været antagne af de tydske Riddere.

land *), Italien eller Palæstina, hvilket dog neppe er troeligt, dog ved deres Forbindelse med disse Riddere ere blevne bekiendte med dens Brug.

XV.

Vi komme nu til at knytte disse Efterretger sammen med hvad der fortælles om Danebrog-Ordenens Oprindelse. Thomas Bartholin anförer nemlig af et Pergament-Document, som til hans Tid var i det Kongelige Geheime-Archiv, at Kong Valdemar II. paa St. Laurentii-Aften (Dagen för St. Laurentii-Dag) 1219, altsaa strax efter Slaget ved Wolmar, (efter den rimeligste Tidsregning), **), slog 35 af Anförerne i Krigen mod Slaverne, som især havde udmærket sig, til Riddere, og prydede dem med Guldkieder, i hvilke hvide Kors hængte. Blandt andre omtales med stor Berömmelse en Absalon Bællig, og en Uffo Miles Dan...b...g: hvilket sidste Ord, da Pergamentet var blevet beskadiget just paa dette Sted, ikke kunde fuldkommen læses ***). Var

*) Endnu i Aaret 1698 blev Caroccio viist i det Strasborgske Töihuus.

**) Om dette Slag ere ellers vore Annalister meget korte. Fabelen om den fra Himlen nedfaldne Danebrogsfane fortælle Petri Olai Annales Danici i Langebeks Ser. Rer. Danicar. I. p. 182. men den henföres til Aaret 1208.

***) Bartholin de Equestris Ordinis Danebrogici Origine. p. 18.

Documentet endnu at finde, saa vilde det vel endda ikke være saa vanskeligt at oplyse denne Sag; men det er forkommet. At sligt möder stundom i Archiver, er noksom bekiendt; og Mangelen af Documentet efter 150 Aars Forlöb berettiger dog ikke til at beskylde Archivaren D. Wilh. Worm, Bartholin eller Griffenfeld for at have opdigtet det. De vilde i saa Fald ikke have givet blot hvad de sige at have læst, men enten det hele Document eller dog det paaberaabte Sted i dets hele Sammenhæng; og selv den ufuldstændige Maade, hvorpaa de citere, giver et tydeligt Beviis for, at de ere gaaet redelig til Værks. Spörgsmaalet er da kun, om Fortolkningen af det halv udslettede Ord Dan...b...g er rigtig? og her seer jeg ikke, hvorfor Læsemaaden *Miles Daneberg,* eller nogen anden som Dr. G. L. Baden antager at kunne være lige saa rigtig *), skulde være bedre. Dertil kommer og, at Wilhelm Worm fortiener saa meget des större Tillid, som han i sin Dom over Hirtzholms Samlinger til Elefantordenens Historie, og selv i sine Tvivl imod Ove Bildes Brev viser sig som aldeles ikke lettroende, men endog overdriver sin Strenghed **). Hvorfor skulde han da have taget Deel

*) I Anmærkningerne til hans Oversættelse af Bartholin S. 47.

**) Han yttrer Mistanke om at Bildes Brev er suppositium quid. Suhms Saml. I. 3. p. 93.

i et Bedragerie, som sigtede til at tilegne Danebrogordenen saa höi en Alder? Större Tvivl kunde maaskee de mange *hvide Kors* vække, som Kongen uddeelte: ikke for den hvide Emails Skyld; thi at vore Fædre kiendte kunstig Bearbeidelse af Glas, endog i Hedenskabets Tid, og endnu mere i Middelalderen, er unægteligt, og kan godtgiöres med Prøver, som giemmes i vore antiquariske Samlinger; men fordi Kongen havde saa mange i Forraad. Dog maaskee havde han været betænkt paa at uddele Belönninger, inden han drog til Feldts: maaskee uddeelte han ogsaa Korsene först efter sin Hiemkomst. Mere magtpaaliggende er det at undersöge de tvende Ridderes Navne, som Documentet har bevaret. Absalon Bællig eller Bælg, Esbern Snares Sön, Erkebiskop Absalons Brodersön, kiendte vi af Hvitfeld. Men Uffo kunde man, dengang Bartholin skrev, endnu ikke have Kundskab om. Des vigtigere for Documentets Ægthed er det altsaa, at dette Navn siden er kommet for Dagen i et Document, Hr. Etatsraad Kall har meddeelt af det Storhertugelige Archiv i Schwerin, som indeholder en Forpligtelse, Kong Waldemar II. gav til Greven af Schwerin for de ham lovede Lösepenge for sine tre Sönner og de övrige Gidsler; i hvilken en Johannes Friso nævnes som Gidsel, og en *Ubbo* Friso som Forlover. Vel vil jeg tilstaae, at Beviset endnu ikke er fuld-

komment, da der mueligen til Waldemars Tid kunne have været flere end een Ubbo blandt Rigets anseeligste Mænd. Men mærkeligt er det alligevel, at en Ubbo nævnes, og imellem 1219 og 1230 vare dog ikke saa mange Aar henrundne, at han, som, da Slaget ved Wolmar stod, maatte være i sin fulde Kraft, jo endnu gierne kunde leve 1230. At han iövrigt i det ovenfor omtalte tabte Document kaldes Miles Danebrog, efter den formodentlig rigtige Læsemaade, inden han var Ridder, vil vel ikke stride imod den af mig yttrede Formodning; da han, som en af dem, der ifölge samme forsvarede Banneret, gierne kunde före dette Navn, især da dog Miles *) undertiden ogsaa bruges om Stridsmænd der ikke vare Riddere. Og nu följer jeg Etatsraad Kalls sindrige Formodning, at Milites Danebrogici vare Caroccio's Vagt. Maaskee de erholdt særegne Prydelser; thi at i det ringeste den Kriger, som sad for paa Vognen og styrede den, havde sin egen Prydelse, beretter Sigonins **). Om alle de hvilke Vagten var betroet, eller kun nogle af dem, vare Riddere, er ikke saa vigtigt; men Anförerne vare det sikkert, da det gialdt det ærefulde Hverv, at bevogte Rigets Hovedbanner.

*) Du Cange Glossar. s. voce.
**) De regno Italico Lib. XIV. p. 330.

Det kommer nu an paa at forklare Navnet Danebrog. Etatsraad Kall viser, at de hidtil antagne Etymologier *) maae forkastes, og udleder Navnet paa den naturligste Maade af Ordet *Borg*. Endelserne *Borg*, siger han, *Borch Burch* ere i Compositis og i Nedersachsiske Byers Navne ofte skrevne og udtalte: *brock*, *brog*; ligesom det Verbum, hvoraf de komme, *byrgia*, at lukke, vel ogsaa er bleven udtalt og skrevet *bryggia*. I det mindste forekommer Derivatum deraf, *byrgde*, i Westgötha Loven skrevet *brygde*.

*) De ere følgende:

1. De danske Antiquarer have sædvanlig deriveret Navnet af Ordet *Broget*, fordi det var et rödt Kors i et hvidt Feldt: en uheldig Forklaring, da det Danske Banner derved ikke blev mere broget end de övrige Folkefærds.

2. Ihre udleder i Glossar. Sviogoth. Tom. I. col. 310-12 Navnet af *Broca*, som skulde komme af *Barochium*, istedet for Carochium. Men det er beviist at Navnet Barocchium er urigtigt, og at Vognen aldrig blev kaldet saaledes.

3. Lagerbring har i sin Dissertatio de ordinibus Equestribus (Lund 1748) og i Svea Rikes Historie 2 Deel S. 371. udledet Navnet af det nordiske Ord Bragd, Tapperhed. Men, hvor smuk denne Derivation end er, vil den dog neppe være antagelig, fordi Ordet har en tvetydig Bemærkelse; og om det end i det Svenske Sprog har beholdt den gode, saa har dette dog ikke været Tilfældet i det Danske, da det af vore gamle Skribentere bruges ligesaa ofte om en *ilde*, som om en *vel* anvendt Snildhed.

Danebrog, de Danskes Borg, var da Hovedquarteret, der, hvor Caroccio stod, ikke blot under Vaabenhvile, men ogsaa under Slaget; thi ovenfor have vi seet af Gaufrid Vinisauf, at Caroccio's Plads var bag efter Hæren, hvilket vel ogsaa var nödvendigt, da den svære og kun langsomt fremrykkende Vogn vilde have været til störste Hinder for samme i Fægtningen og været udsat for de störste Farer; ogsaa bragte man derhen de Syge, de Saarede, og Ligene af de tappreste Stridsmænd, som vare faldne i Kampen. Altsaa alene paa Marschen, naar Caroccio drog foran, eller og naar Slaget tog en ulykkelig Vending, kunde den vorde angreben af Fienderne; men da var og Kampen allerheftigst omkring den. Og da nu Rigets Banner sikkert blev betroet til de tappreste Mænd i Hæren, saa lader det sig vel ogsaa tænke, at saa prövede Krigere, som hiint Wethemans Broderskab var, hvilke Kongen desuden ogsaa brugte ved andre Leiligheder end til Söes, (f. E. da han lagde Wetheman som Besætning i Wolgast) derved ikke ere blevne forbigaaede. Der er da vel ingen Urimelighed i den Formodning, at de tappre Helte, der havde forsvaret Danmarks Ære paa hiin blodige Dag ved Wolmar, ere blevne Stammen for et Ridderskab, som skulde fægte under Danebrogen. Men derfor behövede de ikke altid at före Navnet *Ridder*

af Danebroge, som et Ordensnavn; thi der var jo ingen anden Ridderorden i Riget, fra hvilken de skulde adskilles. Som Riddere havde ogsaa de, hvem Danmarks Konger i senere Tider tildeelte Ridderværdigheden, deres anviste Plads i Hovedqvarteret, hvor jo Rigets Banner var, fra hvilken de, saa at sige, bleve deputerede til det Sted i Hæren, som Overfeldtherren anviste dem. Og om de end ikke erholdt noget eget Ordenstegn, vil dette vel ikke giöre stort til Sagen. I det ringeste havde dog Hæftet paa deres Sværd, ligesom paa alle Middelalderens Riddersværd, Korsets Form; og Danebrogen var jo tidlig, længe för den Oldenborgske Stamme, det Banner, under hvilket alle Danske Riddere havde at fægte. Men at selv dette hvide Kors har været saa aldeles ubekiendt, tör dog vel neppe paastaaes. Hvorledes var da Kong Waldemar Atterdag kommen til at bære det? og dette synes dog at have været Tilfældet. Thi Bartholin fortæller, at paa ældgamle Tapetserier, som til hans Tid vare paa Kiöbenhavns Slot, dette hvide Kors saaes paa denne Konges Bryst *). Dette maa dog antages for unægteligt, thi Bartholin giör en Paastand, hvis Sandhed enhver kunde undersöge. Og lad end disse Tapetserier ikke være saa ældgamle, lad dem

*) De Ord. Dannebr. p. 34.

end være giorte under Frederik II., efter Nederlænderen Hans Kniepers Cartons, saa ere de dog i alt Fald ældre end 1671; og det hvide Kors maa dog være grundet i en Tradition, som i det ringeste fortiener nogen Opmærksomhed. Men forholder nu alt, hvad hidtil er foredraget, sig saaledes, saa var der dog nogen Aarsag til at betragte Danebrogordenen, da Christian V. stiftede den i Aaret 1671, som noget ikke aldeles nyt, og at ansee den som en Indretning der havde sin Grund i en ældre, hvilken Kongen, *som aldrig döer,* kunde fremkalde af en Dvale, hvori den havde ligget i flere Aarhundreder, med de Modificationer, hvilke Tidens forandrede Tarv giorde nödvendige eller tilraadelige.

Rigsbannerets Vogn havde iblandt sine forskiellige Skikkelser ogsaa den af et Taarn. Saaledes beskrives den af Boheddin i Saladins Levnet, og enkelte Italienske havde en nogenledes lignende Form. Have nu Wethemans-Brödrene været iblandt dem, hvilke dets Bevogtning blev betroet; have disse vedvaret i Roeskilde som et Broderskab; er Christian I's Broderskab en Fornyelse af dette; saa bliver det endda ikke saa vanskeligt at forklare Taarnet i Roeskilde Domprovsts Vaaben. Over Hielmen staaer Taarnet alene. I Skioldet selv har man taget det fra Vognen og efter gammel Krigsskik sat det

502154B

paa Elefanten, Broderskabets Symbol; og hele Symbolet vilde da betyde:

Danmarks Banner, d. e. Danmarks Hæder og Selvstændighed støttes paa religiös Reenhed og Klogskab, de skiönneste Dyder der kunne pryde en christen Helt.

Tillæg.

I.

Til Side 18.

Saxo's Beretning om Wethemans - Brödrene. XIVde Bog, p. 259, *i Stephani Udgave.*

Eo tempore propter incursus, qui à maritimis crebri prædonibus edebantur, apud Roskildiam, Wethemanno autore, piratica cæpit: cujus hæc disciplina, hi mores fuere. Navigia piratæ magis idonea sibi visa, absque possessoris permissu assumendi potestatem habebant, octava acquisitorum parte naulum daturi. Navigationem orsuri, apud sacerdotes præteritæ vitæ piacula deplorabant, eorumque religiosa animadversione puniti, perinde ac statim decessuri, divina altaris libamenta sumebant, cuncta prosperius cessura rati, si rite Deum ante bella placassent. Parvo viatico sumpto, onera & impedimenta vitabant, armatura ac cibo simpliciter contenti, nihilque quod navigationem moraretur, amplexi. Multæ illis vigiliæ, multaque parsimonia erat. Remorum manubriis considendo innixi, somnum carpebant. Quoties propter littora illis navigatio erat, eadem ante speculatoribus perlustranda mandabant, ne quid incompertum forte vel improvisum occurreret. Insulas, ad quas vento afflarentur, petebant, missis qui loca procellis aversa percurrerent, quod peregrina classis tranquillis soleat por-

tubus delectari. Crebrum eis cum hoste certamen, sed ubique facilis, ac penè incruenta victoria fuit. Prædam ex æquo partiebantur, nec major gubernatoris portio, quam privati remigis erat. Christianos, quos expugnata classe repererant, amictu donatos ad propria dimittebant: tanta eis in conterraneos humanitas erat. Octogenas & binas piraticas puppes varie & vicissim cepere, nunquam ipsi classem viginti duabus frequentiorem habentes. Stipendiis defecti, impensas à civibus contrahebant, præmii loco prædæ dimidium recepturis. Hic piraticæ cultus, ut dixi, Roskildiæ cæptus, ab urbis gremio etiam ad agrestes manavit, ab omni ferme Sialandiæ parte subsidia mutuatus. Enimvero angustus primum ac tenuis, magna brevi incrementa contraxit. Sed neque ante redditam terris pacem ulla ex parte remissior fuit.

II.

Til Side 31.

Kong Christian I. Stiftelses-Brev for Hellig Trefoldigheds Capell i Roeskilde; af det kongelige Ordens-Archiv.

I Naffn Fadhers oc Söns och heligh Andz Amen. Wy Christiern meth Gudz Nadhe Danmarcks Swerigis Norgis Wendis och Gothis Koningh, Hertiogh i Slesswiigh Greffue i Holsten Stormarn Oldenborgh och Delmenhorst, göre widerlicht alle som nu ære oc kommende worde, at Wii meth Wor kære Husfrwe Dorothea aff same Nadhe Drothningh j Danmarck Swerige oc Norghe &c: Hoghboren Förstes oc Herris Margreffue Hanssis aff Brandcborgh oc Nordenbergh &c: Dotter, haffue

innerlighe grandsket offuerwæghit oc vdi Wore Hierte betencht at thenne swighefulde Werden ær myghit skröbeligh falsk oc snart for gengeligh oc at enchte forgengelicht Werdens Gotz kan afflæs ther Christne Mænniske kan ydermere komme til Hielp til then ewinnelige Salichaet æn thet man hær vdi Werden afflær oc i syn frii Wælmacht giiffuer i Almose oc skicker til Gudz Thiæniste hannum til Loff Hedher oc Ære oc syn Syæll til Roo oc Saligheet. thii haffue Wy met forne Wor kære Husfrwe vpladed bygge aff nye een Capellæ Synnen vp til Domkirken i Roskilde meth try Altere oc fuldkommet meth Calche Mæsseklædher oc andre Ornamænt som ther tillhörer, then hælighe Trefoldigheet, Jomfrow Marie Sancte Anne Sancte Birgitte, the hælghe thre Konninge oc alle Gudz Helghene i Hymmerige til Loff Hedher oc Ære Wore oc Wore Forældhre framfarne oc Æfftekommere Konninge j Danmarck. Wore kære Börn met alle cristne Syæle til Roo oc Liise. og wele Wy at i for^{ne} Capellæ skal skickes oc holdes Gudz Thiæniste i alle Maade som hær æffter fölgher.

Först at i for^{ne} Capellæ skall wære eet Canickedöme fore hoghe Altere aff nye stickthet oc funderet. til hwilket Canickedömme Wii tillegge giiffue sköde oc met thette Wort obne Breff fran Oss antworde alt Wixiö Wixiö fongh oc Siörup met Skowe Marck ffiske wadn waat oc thywrt enethe vndentaghet. leggendes ther til æffter for^{ne} Wor kere Husfrwes oc met werdughe Fadhers Her Olaff Mortenssöns Biscop i Roskilde hans ærlighe Capitæls oc Wort ælskelighe Raadz Raadh Wilghe oc samtycke Vbye Kirke som liiger hooss Kalundeborgh j Arshærit met ald Koningeligh Ræt som ær Jus patronatus Prestegordh oc alt annet Gotz som ther til ligger met alle

for^ne^ Kirkes oc Gotzes rætte Tilliggelsse oc tilhöringh ændtin til præstebordet æller til Kirken enchte vndertaghit ehwat thet helst ær til ewinneligh Æye æye schullendes thogh swaa at ehwo som Canick ær til for^ne^ Capellæ han skall æffter for^ne^ werduge Fadhers som nu ær oc kommende worde Biscope j Roskilde Wilghe oc Samlycke tilskicke ther een beskedhen præst til Capellan. som scall taghe Curam animarum oc Institutionem aff Biscopen och schall bliffue daghelige siddend hooss for^ne^ Kirke j syne Daghe oc göre ther swodane Gudz Thiæniste aff oc holde alo thynge som Soghne prest bör at göre, oc skal haffue syn Deell aff Rænten synderlige affwiist æffter for^ne^ werdughe Fadhers Fuldbwrdh oc Tilladelsse meth swodant Skæll oc Wilkor at for^ne^ Canick oc hwer hans æfftekommer skall hwer Dagh holde eller holde lade een swngen Mæsse j for^ne^ Capellæ fore höghe Alter aff then helghæ Trefoldigheet eller aff Wor Frowe eller aff the helghe thre Koninge. holder han Mæssen de tempore eller aff noghen annen Helghen tha schall han haffue Collecter aff then helge Trefoldigheet Wor Frowe oc the helge thre Koninge. haffwer han oc Messen aff nogher for^ne^ thre tha skall han haffue Collecter aff the andre two. oc vm hann tæckis ydermere for alle Christne Syæle oc andre Helghen oc schall for^ne^ Mæsser holdis daghelighe in Ordine mellom syw oc Otte oc holde two beqwemme peblinge ther sywnghe kunne som then Mæsse hwer Dagh thiæne schule, oc then som paa Orgher skall leghe j store Höghtiidher oc then schal han löne for theres thiæniste æffter Skelligheet som Seedhwenyæ ær i Kirken.

Item skall han lade holde twenne höghtidelighe Artiidher fore höghe Alter j höghe Koor met Canicke

perpetuis Vicariis Koorsprester oc peblinge som til Koor gonge hwert Aar til ewigh Tiidh then förste j Tampar Vghe fore Jwll oc then andre j Tampar Vghe effter Pindze Dagh oc til hwent theene giffue fæm Lübske Marck at skiiffte j Gudz Hedher effter gammeld Sidwenyæ mellom them som ære j for^ne^ Artiidher oc fatight folck effter Capitels Raadh Samtycke oc Skickelsse. Item skall for^ne^ Canick hwert Aar giffue Capitell j Roskilde sex pund Koorn pro distribucionibus paa thet at han bliiffuer deelachtegh met them i alle the stycke som skiifftes i Capittell fore Begengielsse oc i alle andre Maade, som gammeld Seedhwenyæ haffuer wærit oc æn ær. Item schulle ther wære tw ewighe Vicariedomme for the andre tw Altere, till hwilke Altere oc Vicariedomme Wii giffue tillege oc sköde thesse æfterschreffne Gotz, först til then helghe threfoldigheetz Alter alt Wort Gotz vdi Hærstædhe östre oc Herstædhe Væstre een Gordh vdi Torkilstorp i Walburghshærit som giiffuer til aarlight Landgiilde fiire pund Koorn oc een lödigh marc penninge.

Item een Gord i Syersleff j Steffnshærit giiffuer tw pund Koorn oc een Lub: marc. Item two Gordhe vdi Förslöff j Flakkebierghs hærtt giiffue thry pund Koorn. Item thre Gorde j Vinninghe hoss Wordingborgh giiffue thre lödigh marc.

Item two Gorde j Wætærsleff vdi then ene boor Lasse Nielssen og giiffwer tw pund Bygh een fierdingh Smör oc eet halfft Swyn. vdi then annen boor Laurens Niælssen oc giiffwer tw pund Bygh een fiærdingh Smör eet halfft Swyn.

Item til sancte Anne Alter först two Gorde j Wridhslöse vdi then ene boor Boo Nielsen oc giiffuer fire pund

Koorn oc two Skillingh grot. j then annen boor Niels oc giiffuer tw pund Koorn oc een Skillingh grot. Item een Gordh j Gladsaxe som Boo Kragh vdi boor oc giiffuer fiire pund Koorn oc two skilling grot. Item thre Gorde i Budhinge, j then förste boor Jens Tivessen oc giiffuer tw pund Bygh otte Skepper oc thywe Grotte. I then annen boor Anders Nielssen oc giiffuer tw pund Bygh otte Skepper oc thywe grottè. I then tredhiæ boor Jeip Trivelssen oc giiffuer tw pund Bygh otte Skepper oc thywe Grotte. Item een Gord i Högheolsye som vdi boor Olaff Jonssen oc giiffuer tw pund Bygh oc tw Skillingh grot. Item two Gorde j Salby gamble, j then ene boor Esge oc giiffuer thry pund Bygh oc two Skilling grot. I then annen boor Olaf Nielssen oc giiffuer eet pund Bygh oc een Skillingh grot. Item een Gord j Asscendorp j Ölsie Sogn som vnge Anders Pætherssen vdi boor oc giiffuer eet pund Korn een Skillingh groot eet halfft Swyn eet halfft Lamb oc een halff Gaass. Item fiire Gorde j Soderup, j then förste boor Hennicke giiffuer tw pund Koorn oc een Skillingh groot. I then annen boor Jens Pawelssen giiffuer tw pund Koorn oc een Skillingh grot. I then tredhiæ boor Jens Jngwerssen oc giiffuer tw pund Koorn oc een Skillingh grot. I then fiærdhe boor Pæther Bassen giiffuer tw pund Koorn oc een Skillingh grot. Hwilcke alle for^ne^ Gotz oc hwertt serdelis Wii oc Wor kære Husfrwe haffue lofflige fonghit oc köbth aff rettæ Æyere fore Guld oc redhe Penninge met alle for^ne^ Gordes oc Gotzes rætte tilliggelse Agher Engh Marck Skowe fægangh fiskewadn waat oc thywrt enchte vndentaghit til ewinneligh Æyæ æye schullendes j swaa maade at for^ne^ perpetui Vicarii schulle hwer ther sighe æller sighe lade een læsen Mæsse hwær fore sit

Alter hwer Dagh om Aaritt jn ordine vnder forne sywnghne Mæsse oc scal hwer there lade holde een hoghtiidheligh Artiidh hwert Aar fore forne höghe Alter j hooghe Koor, som ær aff then hælighe Trefoldigheetz Alter j Tampær Vghe i faste oc aff Sancte Anne Altere j Tamper Vghe effter hælghe Korss Dagh j hösth oc giiffue ther til hwer dere fæm lub: marc vm Aarit til ewigh tiidh at skiffte som fore stonder schreuit.

Item giiffue Wii perpetuis Vicariis een Wor Gordh j Ödherslöff som giiffuer een öre Koorn oc een Skillingh grot till aarlicht Landgiilde til ewigh tiidh æye skullendes paa thet at forne Vicarii schulle bodhe wære deelachtege j alle Distribucionibus met then, oc skulle forne Canick oc perpetui Vicarii selffue siidde oc boo hooss forne Roskilde Kircke gonge till Koor oc göre Gudz Thiæniste som andre Canicke oc Vicarii, oc schulle the sywnge eller sywnge lade hwær Dagh j samme Capelle alle Wor Frowe Tiidher som ær ote sangh priim terdz sext noon Afftensangh oc Natsangh swaa at thee begynne ote sangh vnder laudes j then ote sangh som sywnges i höghe Koor oc Afftensangen nar thet rynger annen Klocke j Afftensangh j forne Dom Kircke.

Item achte Wii met Gudz hielp j framtiidhen at stichte en een dagheligh Mæsse fore höghe Alter j samme Capellæ fore alle Christne Syæla vnder höghmæssen som sywnghs j Kirken holde skullendes, oc hwilke then Mæsse hauer schall oc met wære at holde oc sywnghe forne Wor Frowe tiidher met the andre.

Item skulle the two Pæblinge som forne sywnghne Mæssæ thiæne oc wære vdi forne tiidher oc haffue ther fore besynderligh Lön æller frii Kost aff forne Canick, oc schulle thesse forne tiidher beghynnes oc holdes Poske

næst kommende, oc holdes framdeles swaa till ewigh tiidh. Oc paa thet at forne Canick oc Vicarii mwe thess roliger thiæne Gudh tha vnne Wii oc giiffue them alle thre oc hwer besynderlige oc theres Æffterkommere ald Wor Koninglighe Ræt friiheet oc Saghefaldh aff alle theres wordhnede hyon oc thyæner bodhe vdi forne Gotz oc hyem til there eghn som ære XL marc oc 'ther fornædhen oc orbodhemaall. Gardhwyrcke. hærwercke. thywwerii. Mandslæt. Moordh. Drab. Kætterii oc alle andre Sagher oc faldsmaal e hwat Naffn the heldst næffnes met, selffue at nyde wpbære oc beholde till ewigh tiidh vden hwerss Mandz Giensielsse i alle Maade som hedhrlicht Capitel j Roskilde hawer hafft oc nydhet aff gammel Tiidh oc skule Wii oc Wore Effterkommere Koninghe i Danmarck haffue oc beholde Jus patronatus till forne Canickedome oc Vicarias nw oc nar the löse worde oc werdiigh Fadher Biscop j Roskilde skall giiffue Collacionem oc Institucionem ther vpaa til ewigh tiidh. Item wore thet swaa saghe at Wii Wor kære Husfrwe eller Wore Effterkommere kunde ydermere Rænte legge til forne Capelle tha wele Wy haffue fuldhmacht at formere oc öghe Gudz thiæniste effter thii som Gudh Oss tha i Hwgh skywder oc Rænten tilsigher oc forne Canick oc perpetui Vicarii schulle engen Macht haffue ther emod at sighe, oc tilbiinde Wii Oss oc alle Wore Effterkomere Koninghe i Danmarck forne Gotz alle oc hwert serdeles widh sigh at frii hemble oc fuldelighe til at stande til forne Canickedomme oc Vicariedomme til ewigh tiidh, oc worder ther noghit aff thend franwunet thet Gud forbywdhe them tha swaa god Gotz aff Rænte oc Læyeligheet igen at wedherlegge jnnen eet halfft Aar ther næst æffter them vden ald Skadhe. Item skall bedhyes j forne

Capelle oc j for^{ne} fiire Artiidher i höghe Koor fore Oss Wor kære Husfrwe oc Börn Wore Forældhre oc Effterkommere fore Koningh Christoffer, Margreffue Hans, Hertwgh Alff oc for alle them som Wort Selskap bære oc borit haffue, oc tha haue Wii met for^{ne} Wor kære Husfrwe effter Wort menige Raadz Raadh swaa skicket at nar noghen dör oc affgor som Wort Sælskap bær æller borit haffuer tha scall for^{ne} Sælscap sendis oc komme til for^{ne} Capellæ oc fæm Riingske Gyldene met som hwer som Selskapit bær skal plichtugh wære at giiffue tuth j sit Testament til Gudz thiæniste oc Capellæns Vppeholde. oc scal for^{ne} Sælscap oc fæm Riingske Gyldene andwordes Wor Capellan Canick i for^{ne} Cappellæ oc han schall tha strax lade holde een höghtiidheligh Begengilsse met Vigiliis oc Syælemesse i höghe Koor oc giiffue tha thre Riingske Gyldene skiffte skullendes mellom them som i Koor oc i Gudz Tiæniste ære effter gammel Seedhwennyæ oc tha schall bedhies fore Oss Wor kære Husfrwe oc Börn oc for hannem som tha dödher ær oc begænges oc for alle andre som för ær rört. Item then fiærde Gylden skall skiifftes besynderlige bland fatight folk oc then fæmptæ met Sælskapit skall nidlegges til Capellens Bygningh och Nytte oc ther aff schall han göre Ræghnskap fore Biscopen oc two aff Capittell nar Behooff görs som framdelis skulle vnderwiisse Oss oc Wore Æffterkommere ald Læyeligheet therom. Item wele Wii eller Wore Effterkommere haffue noghre vd aff Sælscapene tha schulle Wy thess Macht haffue, thogh swaa at Wii igen nidlægge fulth Werdh Guld Sölff oc Penninge för Wy thet vdtaghe. Item hawer Gud thet swaa forseet at ther vdi framtiidhen worder Söghningh oc Offer eller noghn gaffue falder som merckeligh kan wære tha schal

thet skiifftes j fiire Dele, een til Cappitell i Roskilde, een jndlegge til Capellens Behoff, een til them som thyæne j Capellen oc een til fatight folk. schall oc enghen macht haffue thet j andre maade at skicke, eller noghit Gotz at wende fran for^ne^ Canickedömme oc Vicariedömme oc annit Gotz eller Rentæ i stædhen legge j noghre maade vden met Wort Wor kære Husfrwes oc Effterkommere Wilghe Samtycke oc Tilladelsse.

Item skeer thet swaa at noghen merckeligh forsömelsse skeer paa for^ne^ Canicks Weghne at ey swaa holdes j alle maade som forschreuit stander tha schall for^ne^ Werdugh Fadher Biscop j Roskilde met Capitell j sammestædh haffue fuldmacht at straffe hann ther fore oc rætte ther offuer, mæn skeer ther noghen forsömelsse paa for^ne^ Vicariorum Weghne tha skall oc for^ne^ werdughe Fadher met for^ne^ Canick straffe them therfore oc sætte thm til rætte, oc ær tha noghn aff them som ey will raadhe Boodh vpaa tha schall Biscopen hawe fuld Macht at priuere hann oc Wii oc Wore Effterkommere at presentere ther een annen Dandeman till som swaadan Gudz Tiæniste kan oc wil uppæ holde som foreschreuit stander vden ald Gensielsse. giiffuit j Kopendhaffn vnder Wor Herris Aar twsende fiire hundredhe thrysendz thywghe paa thet fiærdhe Sancti Dionisii Dagh vnder Wort Koninghlighe Majestatis Indcigle met for^ne^ Wor kære Husfrwes Werdugh Fadhers Biscop Olaff Mortenssons i Roskilde oc hedherlighe Capitels j then samme Stædh Her Jens Brwn Prior i Andwordskow, Her Torbern Billes, Her Olaff Lûnges, Her Jens Torbernssons Her Correwitz, Her Axell Laghessens, Her Johan Oxes Ridderis oc Anders Jensens Landzdommere Secrete oc Indcigle.

III.

Til Side 34.

Kong Christian II. Diplom, hvori han giver Roeskilde Domprovst et Embedsvaaben; af det kongelige Ordens-Archiv.

Wii CRistiernn Met Guds Nade Ret arff Konning till Noriges Rigæ vduald Konning till Danmarck och Suerige Hertug vti Slesuig Holstenn Stormarn och i Ditmerschen Greffue i Oldenborg och Delmenhorst göræ allæ vitterligt at Vii foræ Troskab och mangfollelig villig Tieneste som erlig och Welbyrdig Mand Oss elskelige Mester Her Erick Valkendorp Domprouest i Roskillæ &c: Vor kære Herre Fader högborenn Fürste och Herre Her Hans met Gudz Nade Danmarcks, Sueriges Noriges Vendes och Gotes Koning Hertug vti Slesuig Holsten Stormarn och i Ditmersken Greffue vti Oldenborg och Delmenhorst tesliigest Oss och Danmarcks och Noriges Riige her till Dags beuist och giort haffuer i mange Made. haffue Wii foræ hanss skuld aff Vor egen gode Villie och sunderlige Gunst och Nade vnt och giffuit oc met tette Vort obne Breff vnne och giffue: theth verduge prelature Domprouestedommet i Roskyllæ ock hans effterkommeræ Domprouester ther sammestedz till en Æræ thettæ efterscriffne Voffuen Skiold och Hielm. Som er en forgult Elefanth met eth forgult Slot paa Rüggen vti en blo Skiold och samme blo Skiold thess emellom offuer seth met smo fforgyltæ Lilliær och till Hielmtegn paa Hielmen. eth fforgult Slot standendes jnnen i en Krone: ath haffuæ nyde. bruge. och beholle met suodanæ friiheit poo Godz och Tiæneræ till euigh tiidh: som andre verduge Prelater haffuæ vti Danmarcks Riige och hand och hanss for-

fedre Domprouester vti Roskillæ her till Dags nydet och bruget haffuæ. Thii forbiude Vii allæ ehuo the helsth æræ eller varæ kunnæ oc serdeles ffogde och Embitzmend och allæ andræ forscriffnæ. Oss elskeligæ Mester Her Erick Valckendorff och hans efftirkommeræ Domproueester i Roskillæ till euigh tiid her emod paa forscriffnæ friiheid och Herligheid. at hindræ. hindræ lade. platzæ delæ modæ vmagæ. eller vti noger made at vfforrettæ vnder högstæ Hæffn och Vredæ. Giffuit paa Vort Slot Agersshus sancti Benedicti Abbatis Afften Aar efftir Gudz byrd Thusinde fem hundret paa thet otendæ vnder Wort Secret.

(L. S.)

IV.

Til Side 59.

Biskop Ove Bildes Brev til Kantsler Johan Friis, om det Roeskildske Broderskab; af Dänische Bibliothek. II. p. 106.

Kiere herr Cantzeller giffue vie Etther Kierligen att viide att vor broder Esche Bilde haffver nu nogen dage siden ladet giffve os tilkiende, att J ere begierendis affos, att wie wille Etther tilkinde giffue, huorledes det begiffuer sig med die selschab, som Herrer och Konninger pleiede her uti Rigett att schinche och udgiffue, og om der Findes nogen besynderlig Register eller breffue paa, att vie derom ville schriffue Etther til, hues leilighed wie derom wiede og forfahret haffui.

Kiere herr Cantzeler haffue wie af vor Vngdom hört og spurt, att den tid gammel Konning Christian,

hues Siel med alle Christne Siele Gud were naadig og barmhiertig, war till Rom, tha iblant andre mange och store welgierninger, som Paffue Sixtus den Fierde aff dett naffn giorde og bevisde fornte Konning Christian, da gaff hand hannum och hans affkom Konninger uti Danmarck itt orden in memoriam passionis Domini Salvatoris nostri, till den Christelig og mirckelig fundatz Konning Christian hafft stefftet, funderit og giort udi Roschilde Domkircke wid hans Capell som nu kaldis de hillige 3 Kongers Capell eller Konningens Capell, och att hand motte tage udi samme orden Herrer og förster, Riddere, gode Mænd, Fruer og Jomfruer, som af Adell woore komne og ditt begierendis wor udi samme orden att wære, och att die, som i samme orden wore, motte og schulde bære itt selschab, som wor giort udi lignelse effter Elephant-diur, og itt Spegell under udi samme selschab, udi lignelse med en blodige torne Krone og tre blodige nagler in honorem & memoriam passionis Domini Jesu Christi Salvatoris nostri, og begaffuet hannem og alle denim, som komme udi samme orden, og bære ville fornte Selskab, mid merschelig og besynderlich aflader, friheder och privilegier. Haffue wie og hört, att alle de som wille wære udi samme orden, skulde wære pligtige nogen thieneste att giöre, den allermigtigste Gud med nogen almisse gierninger og lesning, hans död och pine till Ihukommelse, og med nogle flere Artickeler, som os iche nu kand dragis til minde, besynderlig udi die dage, die paa dennem fornte Selschab bære ville. Og naar die döde og affginge, tha skulle alle samme selschab giffuer og komme til fornte Capill udi Roschilde. Og drog og bar Konning Hans fornte Selschab alltiid till sin döde dag og alle höytidelige dage

og wærdschaber og holdt samme selschab udi stor ære og wærdighed, som mangen nu will witterligt er, og tog Konning Hans udi samme orden og bröderschab med sig Gamble Konning Hinrich aff Engelland og Kongen aff Schottland, Hans Söstersön, og sende dennem bode forn^te^ Selschab, huilcke som och holdte samme orden og bröderschab og Confæderatz med hannem till dieris döde dag med ser willie, wenschab og Kierlighed. Item Gaff Konning Hans mange Herrers og Försters Sendebud samme Selschab, som hand slog till Ridder og sammeledis mange aff Danmarkis Raad og Adell dessligeste Fruer og Jomfruer baade aff wores Slegt og Barne wenner och andre fleere udi Rigitt, og mindis os will af barndom, att mange gæde Mænd, som Riddere ware droge og baare dieris Selschab forgyldt: og die andre gæde Mænd, som iche woore Riddere, droge og baare deres Selschab uforgyldt udi höytidelige dage, ogsaa till merkelig wærdskab og forsambling, som mange merkelige Mænd endnu leffuindes, witterligt er, og will drages till minde og seet haffve, hvilcket vie lade os tycke att dett wor dieres Herre og Konning, Riget dennem selff og menige Adell en stor ære boede udi Riget oguden. Kiere herr Cantzelir hues bielder eller besigle breff, som ere udgiffne paa forn^te^ orden og schickelse formode wie at schulde findes iblant Rigens breffue; Vden Konning Christian haver ladet dennem forföre eller og die ere forförde og forkomne udi den sidste feyde, som war udi Rigett, att derom motte og söges udi forn^te^ Capills giemme og forvaring, om die icke der skulle findes eller udskrifft og copier aff dennem.

V.

Til Side 83.

Francisci Mennenii Beretning om Elefantordenen; af hans Deliciæ Equestrium sive militarium ordinum. Colon. Agripp. 1613. *p.* 149.

Est in Dania (quæ veteribus Cymbrica Chersonesus dicta) Ordo militaris Elephanti Equitum, Diuæ Virgini dicatus, quibus pro tessera est torquis aureus ex elephantis, castella tergo ferentibus, & calclaribus, quæ Equitū propriè sunt insignia, interpositis connexus, appensa inferius effigie Dei matris radiis solaribus circumdatæ, cui rursus orbicellus aureus tribus clauis insignis, certoque litterario emblemate inscriptus, symbola omnia Christianæ pietatis, & Equestris dignitatis annectuntur. Cuius quidem instituti leges & à quo conditas, rescire hactenus non est datum. Vidimus tamen non rarò Regum Danorum insignia, (quæ tres leones viridis coloris, Leopardos feciales nuncupant, in campo aureo lacrymis sanguineis, seu cordibus humanis seminato, præferunt) eiusmodi cingulo seu torque, vti hîc exhibemus, exornata, & apud armorū Reges tali facie, inter Principum insignia est reperire. Fecit & nobis copiam aurei nummi Franciscus Bergius vir munditiæ & elegantiæ in omni vita assuetus, & insigni nummorū antiquorum supellectile, aliisque prifci æui monumentis instructus, quo in puluere viri Principes, vti quondam Illustriss. Princeps Carolus Dux Croiius, & Arschotanus & etiamnum nobilissimus vir Nicolaus Roccoxius non tam splendore natalium quam consulari Antuerpiana in vrbe dignitate multisque virtutibus clarissimus aliique defudant heroes. In cuius nummi antica parte videre

licet effigiem moderni Regis Danie cum hac inscriptione, *Christianus IV. D. G. Dani Nor. Va. Go. Rex.* præfert enim is in publicis, tabulis Daniæ Noruegiæ Wandalorum & Gothorum Regis titulum, ab altera vero *Dux Slesu. Hols. Storm. & Ditmars. Comesin Olde & Dela.* cui præter tredecim diuersorum regnorum & principatuum imperij Danici expressorum insignia in sunt arma gentilicia, Daniæ cruci, cui Elephas subest, superposita. Similisque alius est nummus eadem serie, etsi mutato ordine, cum elephantis castello onusti symbolo, præferēs insignia, ex quibus constat ordinem elephanti non infimo apud Danos loco censeri & parentem dicti Christiani III. eius conditorem asserunt. Huc facit, & cuius Hieronymus Hēninges meminit in Theatro suo genealogico, vbi insignia regni Daniæ hoc ordine & collari, quod Elephantem cum castro appensum prætendit, cōdecorata, Christierno IV. Regi consecrat dedicatque.

VI.

Til Side 94.

Kong Valdemar II. Forpligtelse til Greven af Schwerin for de denne Fyrste lovede Lösepenge; af det kongelige Ordens-Archiv.

Waldemarus Rex Daniæ, pro liberatione filiorum suorum, Erici, Abelis et Christophori, Gunzelino Comiti Sucrinensi VII. mille marcas stipulatur.

Waldemarus Dei gratia Danorum Slauorumqve Rex universis Christi fidelibus in perpetuum. Notum sit universis, qvod hec est forma compositionis facta inter nos ex una, et *Guncelinum* comitem de Zwerin et ami-

cos suos ex parta altere, per Dominum *Albertum* Ducem Saxonie ac Comitem *A.* de Orlamunde procurata. Nos pro liberatione filiorum nostrorum omnium et obsidium pro nobis obligatorum dabimus Comiti *Guncelino* septem millia marcarum argenti, ita quod marca sit pura preter lotonem in pondere Lubicensi, salua tamen conuentione facta pro illis, qui iam pro sua liberatione fideiussores aut obsides posuerunt. De summa autem dicte pecunie in dominica Quasimodogeniti qvatuor millia marcarum argenti in *Treuenemunde* sunt soluenda, et ibidem et eodem tempore duo filii nostri, Dux *Ericus* et *Abel*, liberi demittentur, assignandi Domino *Adolpho* Comiti et Domino *Jacobo de Mone*, ita etiam quod filii nostri iam dicti et nuncii et pecunia sint in securo et fideli conductu Domini Ducis Saxonie, et Comites *Adolphi*, et Domini *Borchardi* Burchgravii de Magdeburch, et hominum suorum, usqve qvo pecunia *Goncelino* Comiti aut suis nunciis assignetur, et filii nostri et nuncii in Daciam reducantur. Ad qvindecim vero dies post proximam pentecosten soluende sunt mille marce, que si eodem termino solute non fuerint, fideiussores eiusdem dicte pecunie, videlicet hii, Comes de *Orlamund*, Comes *Ernestus de Glyghen*, Dominus *Jacobus de Mone*, *Petrus Strangii filius*, *Trugillus* Dapifer, *Johannes Friso*, *Tuko Appelgart*, *Wagen Gunnonis filius*, *Magnus Vti filius*, *Nicholaus Nutekroc*, qvidam *Erphordiam*, qvidam *Zwerin* intrabunt, donec dicta pecunia persoluatur. Et eadem pecunia erit in conductu prenotato. In die vero sancti Jacobi soluenda sunt residua duo millia marcarum, et restituendus est filius noster *Cristoforus*, et obsides omnes pro nobis obligati in eodem conductu prenotato. Et si in prefato termino

premissa pecunia soluta nou fuerit, sicut predictum est, intrabunt eiusdem pecunie promissores. Filius quoqve Comitis *Nicholai Halandie* omni actioni, si qvam habet in *Zwerin*, coram domino Duce Saxonie renunciabit, et nos sine fraude promisimus, qvod eundem contra *Guncelinum* Comitem de *Zwerin* non iuvabimus, quoniam cum ipso et suis amicis debemus et volumus pacem et compositionem iniuolabilem observare. Et ut hec compositio rata maneat et stabilis perseueret, promiserunt una nobiscum. *Waldemarus* Rex iunior et alii nostri filii. *Gerardus* Bremensis Archiepiscopus. Dominus *Otto* Dux de Brunswic. Dominus *Johannes* Brandeburgensis Marchio *A.* Comes de Orlamunde et frater suus. *Ernestus* Comes de Glyghen. Dominus *Nicholaus* Zlesewicensis Episcopus et Cancellarius. Dominus *Jacobus de Mone. Petrus Strangi filius. Andreas* filius sororis eius. *Tusso* Camerarius. *Gunno Wint Wagen filius Gunnonis. Karulo. Ubbo Friso. Heinligo* Marschalcus. *Scorio* Marschalcus. *Johannes* Marschalcus. *Johannes Friso.* et quam plures alii viri prouidi et honesti. Ad maiorem itaqve huius compositionis et pacis firmitatem presentem appensione nostri sigilli et presentium sigillorum fecimus communici. Actum Sleswig Anno Domini M° CC° XXX. Indictione III.

Trykfeil:

Side 11 Lin. 2 nedenfra, 1478 læs: 1179
— 21 — 6 nedenfra, men laante af Eierne, læs: hvilke de havde laant af Eierne,

Tillæg til Side 67 og 68.

Den Tegning af Kong Hans's Billede paa hans Gravsteen i Odense, som Bircherod giver, og hvorpaa intet Spor af Elefanten sees, er urigtig. Jeg har funden en meget nöiagtig blandt Archivtegner Abildgaards Samling af danske Monumenter, som viser Elefantkieden, med det af samme nedhængende Mariebillede, og en under dette i egen Kiede hængende Medaillon, hvis Forestilling vel er noget forslidt, men i hvilken jeg dog troer at gienkiende Korsets tre Nagler. Denne Liigsteen er samtidig, da den har Aarstallet 1513, og afgiör altsaa Sagen. Ikkun Figurerne som i Kieden afvexle med Elefanterne, foraarsage nogen Vanskelighed. Formodenlig er det disse som Worm og Mennenius i deres Beskrivelse over Elefantordenens gamle Skikkelse holdt for Sporer *). Jeg er mere tilböielig til at ansee dem for Kors. Man veed, hvor forskiellige Korsets Former ere blevne i Heraldiken. Blandt disse ere ogsaa Ankerformige, hvis Fod deler sig i tvende krumme Arme. Deslige, skiöndt ikke ganske overeensstemmende med dem som sees paa Kong Hans's Kiede, findes ogsaa paa enkelte Byzantinske Kobbermynter, som man i forrige Tider henförte til de uvisse af Keiser Johannis Zimiscis Periode i Xde Aarhundrede, men om hvilke Numismatikerne nu ere enige, at de ere slagne under det latinske Keiserdömme

*) S. p. 29 og i Tillæget p. 115.

i XIIIde Aarhundrede; især efterat man har opdaget Mynter af den förste latinske Keiser Balduin med saadant Kors *). Men denne Korsets Form synes ogsaa alene at være bleven brugt i Constantinopel medens Latinerne herskede der: og denne Omstændighed kunde da vel understötte hvad der i dette Skrivt er blevet yttret om Roeskilde Broderskabs Tilværelse förend det Oldenborgske Huses Tronbestigelse. Ligesaavel som Elefanten blev laant af Orienten, kunne Korsene i denne usædvanlige Form være Efterlignelser af dem som de Danske den Tid saae i Constantinopel. Læserne ville finde Kong Hans's Brystbillede med Elefantkieden nöiagtigen copieret paa den III Tavle. Korsenes Form er ikke blot taget af Abildgaards Tegning, men ogsaa af en i naturlig Störrelse giort Copie af Kieden, som Hr. Biskop Plum har havt det Venskab at meddele mig.

*) Denne Mynt findes paa Vignetten af et nyere numismatisk Værk: Mélanges de Numismatique et d'histoire par N. D. Marchant. Paris et Metz 1818. Den existerer ogsaa i det Keiserlige Cabinet i Wien, og i min Samling. Jeg har omtalt den i min Afhandling om Frankernes Mynter i Orienten, som er indrykket i Vidensk. Selsk. Skrifter for 1806. Men, da Indskriften paa mit Exemplar var noget forslidt, kunde jeg ikke komme til Vished om Navnet, og giettede kuns paa en Balduin eller Boemund. Mere herom i min anden Afhandling om samme Emne, som vil findes i Vid. Selsk. philosophiske og historiske Skrifter, 1ste Deel.

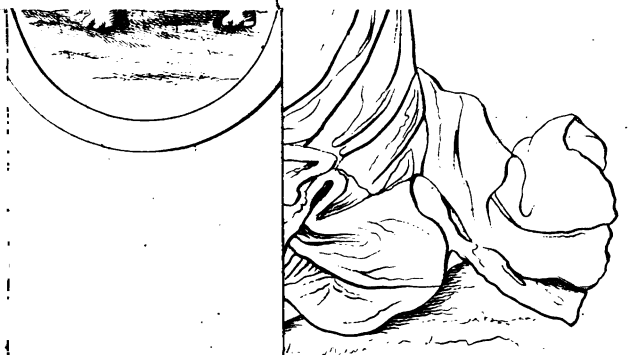

...iteten for 1817.

Graveret af C. Henstiel.

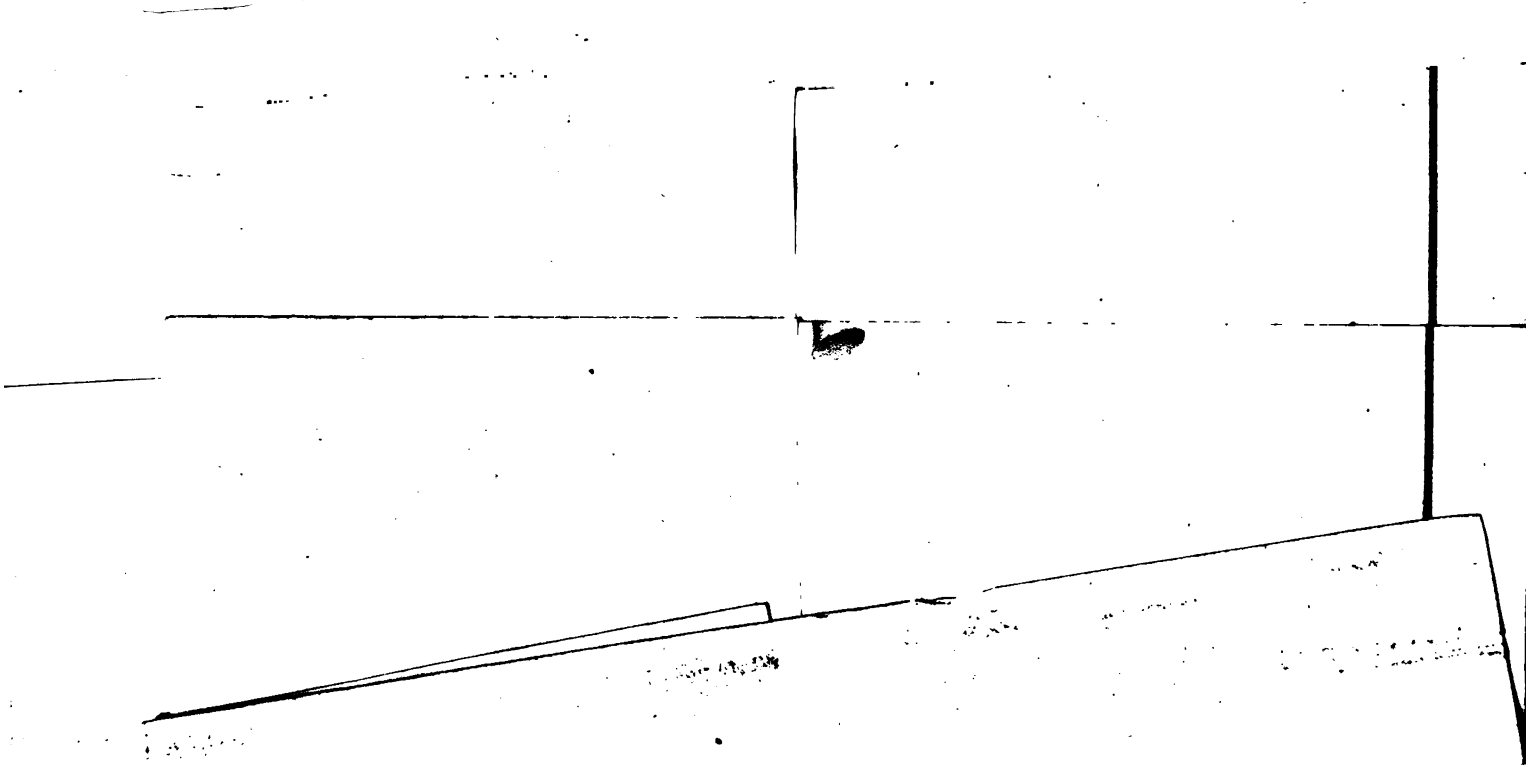

T. III.

i XIIIde Aarhundrede; især efterat man har opdaget Mynter af den første latinske Keiser Balduin med saadant Kors *). Men denne Korsets Form synes ogsaa alene at være bleven brugt i Constantinopel medens Latinerne herskede der: og denne Omstændighed kunde da vel understötte hvad der i dette Skrivt er blevet yttret om Roeskilde Broderskabs Tilværelse förend det Oldenborgske Huses Tronbestigelse. Ligesaavel som Elefanten blev laant af Orienten, kunne Korsene i denne usædvanlige Form være Efterlignelser af dem som de Danske den Tid saae i Constantinopel. Læserne ville finde Kong Hans's Brystbillede med Elefantkieden nöiagtigen copieret paa den III Tavle. Korsenes Form er ikke blot taget af Abildgaards Tegning, men ogsaa af en i naturlig Störrelse giort Copie af Kieden, som Hr. Biskop Plum har havt det Venskab at meddele mig.

*) Denne Mynt findes paa Vignetten af et nyere numismatisk Værk: Mélanges de Numismatique et d'histoire par N. D. Marchant. Paris et Metz 1818. Den existerer ogsaa i det Keiserlige Cabinet i Wien, og i min Samling. Jeg har omtalt den i min Afhandling om Frankernes Mynter i Orienten, som er indrykket i Vidensk. Selsk. Skrifter for 1806. Men, da Indskriften paa mit Exemplar var noget forslidt, kunde jeg ikke komme til Vished om Navnet, og giettede kuns paa en Balduin eller Boemund. Mere herom i min anden Afhandling om samme Emne, som vil findes i Vid. Selsk. philosophiske og historiske Skrifter, 1ste Deel.

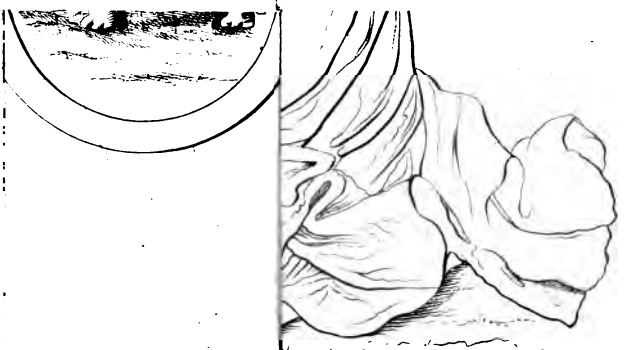

...iteten for 1817.

Graveret af C. Hendtel.